Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 27, İstanbul 2012, 1-42.

OSMANLI DEVLETİ'NİN İLK SİVİL MUSİKÎ OKULU: DÂRÜLELHÂN

Yasemin Tümer ERDEM[*]

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Osmanlı toplumunda oldukça değer verilen musikinin ıslahı, muhafazası ve öğretimi için açılan Dârülelhân'ın konservatuvara dönüşene dek geçirdiği süreci ele almaktır. Dârülelhân Osmanlı Devleti'nde Maarif Nezareti'ne bağlı ilk resmî musikî okulu olması bakımından önemlidir. Bu okulun günümüz İstanbul Konservatuvarı'nın temelini oluşturması önemini bir kat daha arttırmaktadır. Kurumun tarihî önemi bizi böyle bir araştırmaya sevk etti.

Giriş kısmında uzun yıllardan beri süregelen musikinin öğrenim ve topluma aktarım yollarından kısaca bahsedilmiştir. Mehterhane, Enderun'un musikî kısmı, Muzika-i Hümayun, Mevlevihane, musikî esnafı loncalarının musikinin nesilden nesile aktarımında nasıl rol aldığına değinilmiştir. Devamında Dârülelhân gibi bir eğitim kurumuna neden ihtiyaç duyulduğu izah edilmiştir Bu okul açılmadan önce musikî ile ilgili işleri düzenleyecek ve böyle bir okulun açılışı için hazırlık yapacak olan Musikî Encümeni'nin kuruluşu anlatılmıştır. Bu heyet tarafından hazırlanan talimatnameden bahsedilmiştir. Bu talimatnameye göre Musikî Encümeni'nin görevleri ve açılacak olan Dârülelhân ile ilgili hükümler ele alınmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden yararlanarak bulduğumuz belgeler ışığında encümenin faaliyetleri anlatılmıştır. Nihayet Dârülelhân'ın kuruluşu, eğitim öğretimi ve teşkilatı hakkında bilgi verilmiştir. Ancak mütareke döneminin beraberinde getirmiş olduğu olumsuz koşullar nedeniyle okulun eğitim-öğretiminde birçok aksaklıklar ortaya çıkmıştır. Özellikle zükûr (erkek) ve inas (kız) olarak iki kısım şeklinde açılan bu eğitim müessesesinin sorunları ele alınmıştır. Nitekim zükûr kısmı bu sorunlar nedeniyle kapatılmak zorunda kalınmıştı. Böylece sadece kadınların devam ettiği inas kısmı varlığını devam ettirmişti.

Bu çalışmada ulaşabildiğimiz kaynaklar ve belgeler doğrultusunda kurumun öğretim kadrosuna, öğrenci sayısına ve ders programlarına yer verilmiştir. Nihayet Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yeniden yapılandırılan Dârülelhân yeni bir teşkilatlanma ile konservatuvara dönüştürülmesine kadarki faaliyetleri anlatılmıştır. Eğitim öğretimin yanı sıra, Türk musikisinin bilinen tüm eserleri notaya alınarak kaydedilmiş ve bir külliyat hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Dârülbedayi, Dârülelhân, Musikî Encümeni, konservatuvar, Türk musikîsi, Batı musikisi, müzik eğitimi

Osmanlı toplumunda musikî nesilden nesile meşk yoluyla aktarılırdı. Bu meşk, Mehterhane Enderun'un musikî kısmı, Muzıka-i Hümayun,

[*] Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. *yterdem@marmara.edu.tr*

Mevlevîhane, musikî esnafı loncaları ve özel meşkhanelerde yapılırdı. Bunlar Dârülelhân'ın kuruluşuna kadar Osmanlı Devleti'nde musikî eğitimi veren geleneksel kurumlar olarak kabul edilmektedir.[1] Mehterhane, askerî bir kurum olup, musikîye yeteneği olan istekli askerleri yetiştirirdi. XVI-XVIII. yüzyıllar arasında yetişen bestekâr ve icracılar aracılığıyla mehter musikîsi, askerî musikî sanatının zirvesine ulaşmıştı. Hem savaşlara katılan hem de Osmanlı elçi veya heyetlerine eşlik eden mehter takımları vasıtasıyla mehter musikîsi tüm Avrupa'ya tanıtılmış, önce ordu birliklerini, sonra da bestecileri etkilemişti. Bu manada, Türk musikîsinin en önemli kurumlarından biriydi. Mehterler sadece savaş ve yürüyüş havaları çalan askerî musikî topluluğu değil, peşrev, saz semaisi gibi saz, nakış, murabba, semai gibi söz eserleriyle klasik fasıllardan hafif eğlendirici parçalara kadar geniş bir repertuvarı ve saz heyeti olan açık hava orkestrası niteliğindeydi. Mehterhane, II. Mahmud devrinde askeri reformlar kapsamında yeni kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusu'nun talim ve yürüyüşleri bakımından yetersiz bulunduğundan ve çağdaş askeri bir bando olarak değerlendirilmediğinden 1834 yılında kapatılmış yerine Muzıka-i Hümayun kurulmuştu.[2]

Doğrudan doğruya padişaha bağlı olan Enderun'un musikî kısmının öğretmen ve öğrencileri rütbeli askerlerdi. En yetenekli olanlar bu kısma seçilip eğitilirdi. Enderun İcrâ Heyeti sadece padişaha ve sarayın ileri gelenlerine konser verirdi. En yüksek düzeyde musikî eğitimi Enderun'da verilirdi. En büyük bestekârların Enderun'dan çıkmış olmaları bunun en önemli göstergesidir.[3]

Enderun ile karşılaştırılabilecek düzeyde en önemli musikî müesseselerinden biri de mevlevîhanelerdi. Bilindiği üzere mevlevîhanelerde icra edilen ve sema olarak adlandırılan ayin-i şerifler de musikîsiz olamayacağı için her dergâhta bir musikî teşkilâtı bulunurdu. Nitekim Galata ve Yenikapı, ikinci derecede Beşiktaş ve Üsküdar mevlevîhaneleri, taşradaki bazı tekkeler, özellikle de merkez hükmündeki Konya âsitânesi, büyük musikî

---

[1] Cinuçen Tanrıkorur, *Osmanlı Dönemi Türk Musikisi*, İstanbul 2003, s. 22.

[2] Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi, Teknik ve Tarih*, İstanbul 1987, s. 67; Bülent Aksoy, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Musıki ve Batılılaşma", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, V, 1214; Tanrıkorur, *a.g.e.*, s. 24-26.

[3] Öztuna, *a.g.e.*, s. 66.

mektepleri olarak şöhret kazanmışlar ve yüzyıllar boyunca Osmanlı musikîsinin gelişmesine katkıda bulunmuşlardı. Mevlevîhanelerde sadece mevlevî musikîsi değil, dinî musikînin her türü hatta din dışı musikî çeşitli saz, edebiyat ve dil gibi bütün yardımcı ilimlerle birlikte öğretiliyordu.[4] Başlangıçta sadece kudüm, ney ve rebab gibi musikî aletlerinin kullanıldığı bu musikîde daha sonra klasik Türk musikîsinin bütün aletleri, hatta piyano bile kullanılmıştı.[5]

Askerî bir musikî kurumu olarak Muzıka-i Hümayun'un 1834 yılında II. Mahmud tarafından kurulduğunu yazmıştık. Başlangıçta Batı'daki saray bandoları örnek alınarak Muzıka-i Hümâyun'da Türk musikîsi de yerini almıştı. Her iki musikîyi birden öğrenen ilk müzisyenler padişahın şahsına ve Saray'a bağlı olan Muzıka-i Hümayun'dan yetişmişti.[6]

Musikînin diğer kaynakları da musikî esnafı loncaları ile özel meşkhanelerdi. Musikî esnafı, klasik Osmanlı döneminde Saray'a, camiye, tekkeye bağlı olmayan, halka musikî dinleten hanende ve sazendelerden oluşurdu. Burada üstad - çırak ilişkisi içinde eğitim verilirdi. Özel meşkhaneler ise genelde musikî hocalarının evi, cemiyetler gibi özel mekânlardı. Osmanlı toplumunda musikî hocalarının evde ders verme geleneği asırlarca sürmüştü; bu gerek erkek gerekse kız çocuklarının musikî eğitiminde en çok kullanılan yöntemdi. Ayrıca meşhur müzisyenler evlerini çeşitli isimlerle musikî eğitim kurumları haline getirmişlerdi.[7]

Ancak bütün bu saydıklarımız ya Saray'a bağlıydı ya da sivil kurumlardı. Osmanlı Devleti'nde Maarif Nezareti'ne bağlı olarak musikî eğitimi veren tek okul ise, makalemizin konusunu teşkil eden Dârülelhân'dı. Bu makalede, ilk olması ve günümüzdeki İstanbul Üniversitesi Konservatuvarı'nın temelini teşkil etmesi bakımından önemli bir kurum olduğuna inandığımız Dârülelhân'ın, İstanbul Belediye Konservatuvarı'na dönüştürüldüğü 1926 tarihine kadar geçirdiği süreç ele alınacaktır.

---

[4] Öztuna, *aynı yer.*

[5] Tanrıkorur, *a.g.e.*, s. 27.

[6] Öztuna, *a.g.e.*, s. 67.

[7] Tanrıkorur, *a.g.e.*, s. 31-32; Öztuna, *a.g.e.*, s. 67.

Musikî Encümenliği ve Dârülelhân'nın Kuruluşu

Türk musikîsinin yaşatılmasını amaçlayan ve kelime olarak "Nağmeler Evi" anlamına gelen Dârülelhân'ın, I. Dünya Savaşı'nın içinde bulunulduğu bir sırada açılmasının, önemli sebepleri olduğu söylenebilir. Bu sebeplerden birincisi ve belki de en önemlisi okullardaki musikî derslerinde bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde millî hisleri inciten, millî musikîye aykırı beste ve manzumelerin okutulmasıdır. Nitekim musikî üstatlarından Seyit Yakup Hanoğlu Abdülkadir (Töre), bu konuda bir layiha takdim ederek Maarif Nezareti'nin dikkatini çekmek istemiş, ancak bu layiha başlangıçta dikkate alınmamıştı.[8] Ne var ki, Dârülelhân'ın açılışıyla ilgili belgelerden anladığımıza göre Maarif Nezareti'ne gönderilen yazılarda sürekli olarak okullardaki musikî eğitiminin durumunun altı çizilmişti. Bunun üzerine Maarif Nezareti bu konuda inceleme yapma ihtiyacını hissetmiş, bunun için talimat vermişti. Bu da bize, başlangıçta Abdülkadir Bey'in layihasını dikkate almayan Maarif Nezareti'nin bir süre sonra meselenin çözümü için bir takım teşebbüslerde bulunmak zorunda kaldığını göstermektedir.

Ölüm-kalım savaşı olarak nitelendirilen ve okul çağındaki tüm gençlerin askere alınarak okulların boşaltıldığı bir dönemde, zevk ve lüks bir eğlence olarak değerlendirilen musikî ile ilgili bir okul açılmaya çalışılmasının bir diğer sebebi ise kaynaklarda şöyle anlatılmaktadır:

> *"1914 Cihan Harbine rastlıyan bu teşebbüsün yapıldığı sıralarda Almanya'dan yüksek bir musikî trupu*[9] *İstanbul'a gelerek burada Hilâliahmer menfaatine birkaç konser vermişti.*
>
> *Bir müddet sonra buna karşılık olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun biricik alafranga musikî takımı olan Muzikai Hümayundan seçilen bir trup da Almanya'ya gönderilip orada muhtelif şehirlerde bazı konserler verdirilmiştir.*
>
> *Garp musikîsinin vatanı demek olan bu diyardaki adamlara yabancı bir trup tarafından çalınan kendi parçalarını beğendirmek pek büyük bir safdillik olmakla beraber bir defa bu işe girişilmiş ve yola çıkılmış olduğu için Zeki Beyin reisliği altında bulunan bu trup Al-*

[8] Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi,* IV, 1578; Nazmi Özalp, *Türk Musiki Tarihi*, I, 68; Gönül Paçacı, "Darü'l-elhan", *İstanbul Ansiklopedisi*, II, 556.

[9] Trup: Aynı tiyatroda çalışan oyuncular topluluğu.

manya'nın muhtelif şehirlerinde birkaç konser vermiştir. Halk dilinde güzel bir atalar sözü vardır: Tereciye tere satılmaz derler. Muzikayı Hümayun sanatkârları bu atalar sözünden gafil olacaklar ki, bu musikî diyarında uluorta alafranga parçalar çalmakta tereddüt etmemişlerdir. Almanlar, tabiîdir ki, bunların çaldıkları parçaları beğenmemişler, beğenenler olsa bile her zaman daha yüksek san'atkârlardan dinledikleri bu parçaların yerine başkalarını meselâ Türk Musikî eserlerini dinlemek arzusu göstermişlerdir.

Bu arzuya muttali ve öte taraftan garp musikîsi parçalarında rağbetsizliğe duçar olan Türk san'atkârları kendilerini Almanya'ya beğendirmek maksadıyla şark musikîsinin en seçme parçalarından bildiklerini bir kaçını çalmışlar ve işte bunlar, anlasınlar, anlamasınlar, kulaklarına yeni gelen bir nağme, yeni gördükleri bir san'at eseri olduğu için dinliyenlerin hoşuna gitmiş, hattâ daha fazla eser çalınmasını istemişlerse de Almanya'ya gidenler daha ziyade garp musikîsinde ihtisasları olanlardan müteşekkil olduğu için onların arzularını yerine getirememişlerdir.

Muzikai Hümayunun bu fena karşılanışı İstanbul'da işitilince şark musikîsinin ihya ve terakkisi fikirleri kuvvetlenmiş ve işte o zaman Abdülkadir Bey'in birkaç ay önce Nezarete vermiş olduğu hatırlanarak buldurulup okunmuş ve işe başlanmıştır"[10]

Dârülelhân'ın temeli pek çok eserde, 1914 yılında İstanbul Şehremini Cemil Bey'in teşebbüsleriyle açılan Dârülbedayi'nin 'musikî bölümü'nün varlığına dayandırılmaktadır. Gerçekte Dârülbedayi, tiyatroyu, sahne musikîsini, Türk ve Batı musikîlerinin bir bütün olarak ele alınmasını benimsemişti. Dârülbedayi'deki Türk musikîsi kısmının amacı klasik musikîyi unutulmaktan ve bozulmaktan kurtarmak, gelecekte tiyatroya faydalı olabilecek yolda geliştirmek, var olan klasik eserleri aslına uygun olarak notaya almak ve bu eserleri yaşatmaktı. Bu yönden ele alındığında Dârülbedayi'nin Türk musikîsi kısmının amacının çalışmamızın asıl konusunu teşkil eden Dârülelhân'ın kuruluş amacıyla aynı olduğu ve bu kurumun temelinin asıl burada atıldığı söylenebilir. Ancak, arada küçük bir fark bulunmaktadır. Dârülbedayi, opera ve operet gibi sahne sanatlarında Türk musikîsinden nasıl yararlanılacağını, Türk musikîsi ile Batı musikîsini birbirlerine nasıl yaklaştıracağını da araştıracaktı. Oysaki Dârülelhân'ın

[10] Ergin, *a.g.e.*, IV, 1578-1579.

kuruluş amaçları arasında, Türk musikîsini ilerletmek ve öğretmen yetiştirmek de vardı.[11] I. Dünya Savaşı'nın çıkması ve Dârülbedayi'i idare etmesi için Paris'ten getirilen Andre Antoine'ın ülkesine dönmesi üzerine Batı musikîsi kısmının açılışı ertelenmişti. Tiyatro bölümü Ferah Tiyatrosu'nu bir süre kullanarak, İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun çekirdeğini oluşturmuştu. Türk musikîsi bölümü ise Ali Rıfat Bey (Çağatay)'in idaresinde zor şartlarda da olsa iki yıl varlığını sürdürebilmişti. Bu bölümde Zati (Arca) Bey, Ahmet Efendi (Irsoy), Cemil Bey (Tanburî Cemil), H. Sadeddin (Arel) Bey, Subhi (Ezgi), Leon Hancıyan, Zeki Bey (Üngör) ve bazı yabancı musikî öğretmenleri bulunmaktaydı. Okul ilk temsilini 12 Ocak 1916 tarihinde vermişti. Oynanacak piyesten önce rast makamında eserler çalınmış, oyundan sonra da konser verilmişti. Konserde Tanburî Cemil Bey'in taksimi, Benli Hasan Ağa'nın rast makamındaki peşrevi, kâr-ı nev (Hamamizâde İsmail Dede), rast yürük semâi (Hafız Post), Hacı Arif Bey'den rast şarkı, Benli Hasan Ağa'nın rast saz semâisi dinlenmişti.[12] Ancak çok iyi niyetle başlatılan bu girişimler, elde olmayan nedenlerle yarım kalmış, Dârülbedayi'nin Türk musikîsi bölümü 14 Mart 1916 yılında kapanmıştı.[13]

Yukarıda izah ettiğimiz sebepler ve Dârülbedayi'nin Türk musikisi bölümünün kapatılması üzerine Maarif Nezareti, Abdülkadir Bey'in sunduğu layihayı hatırlayarak bazı girişimlerde bulunmuştu. İlk olarak, Maarif Nezareti'nin bünyesinde bir "Heyet-i Fenniye" teşkil edilmişti. Bu heyet okullarda musikî eğitimini iyileştirmek, Türk musikîsine ait eserleri ihya ve muhafaza etmek, Anadolu millî türkülerine göre millî bir musikî oluşturmak, hatta bu alanda uzman öğretmenler yetiştirmek amacıyla çalışmalar yapmak üzere oluşturulmuştu.[14] Washington eski büyükelçisi bestekâr Yusuf Ziya Paşa'nın[15] başkanlığında bulunan "Heyet-i Fenniyye" ye mu-

---

[11] Ergin, *a.g.e.*, IV, 1582.

[12] Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi* ,–Derleme-, Ankara 1986, I, 82-83.

[13] Nuri Özcan, "Dârülelhân", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, VIII/518-519; Gönül Paçacı, "Kuruluşunun 77. Yılında Dârülelhân ve Türk Musikisinin Gelişimi I", *Tarih ve Toplum*, Sayı 121, Ocak 1994, s. 49.

[14] Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maarif Nezareti Mekâtib-i Aliye Kalemi (MF. ALY), 173/26, 29 Ekim 1922(8 Rebiülevvel 1341).

[15] Ziya Paşa, resmî görevlerinin dışında, musikişinas olarak da tanınır. İyi kanun ve ud çalardı. Ziya Paşa'nın Nişantaşı'ndaki konağı adeta bir konservatuvar niteliğindeydi. Haftada en az iki defa konakta toplanılır ve musikî üzerine konuşmalar yapılır, çalınır,

sikîşinas üyeler tayin edilmişti. Üyeler arasından tespit edebildiklerimiz; Ali Rıfat Bey, Hafız Ahmed Efendi, Cemil Bey, Abdülkadir (Töre) Bey, İsmail Hakkı Bey, Leon Efendi, Andon Efendi, Kâzım Bey, Gomidas Efendi[16], Erenköy'de Muzika-i Hümâyun muallim muavini Zâti Bey,[17] Nişantaşı'nda musikî muallimlerinden Zeki Bey, musikî eğitimi için Almanya'ya gönderilip tahsilini tamamladıktan sonra yurda dönen Musa Süreyya Bey'dir. Daha sonra Müdevvenât-ı Kânûnîyye Müdür yardımcısı Rasim Bey de musikî encümeni üyeliğine kabul edilmişti. Heyet ilk toplantısını 23 Haziran (1916) Perşembe günü saat 14.00'da Meclis-i Maarif odasında yapmıştı.[18]

---

söylenirdi. Bu toplantılara; Hacı Arif Bey, Hacı Faik Bey, Rıfat Bey, Kemençeci Vasil, Tanburî Cemil Bey, Ali Rıfat (Çağatay), Lavtacı Andon, Hanende Celâl Bey, Udî Sami Bey, Rauf Yekta Bey, Bestenigâr (bu makamı çok sevdiği için kendisine bu lâkap takılmıştır) Ziya Bey, Kemanî Ağa, Kemanî Kirkor, Şevki Bey, neyzen Şeyh Nazif Efendi ve oğlu Hasan Efendi, Lavtacı Papel, Hafız Mustafa ve Hafız İsmail gibi sanatkârlar katılırdı. Ziya Paşa emekli olduktan sonra da bu toplantıları sürdürmüştü. Bazen Udî Nevres Bey'in de katıldığı toplantıların hanendeleri Hacı Kirami Efendi, Kaşıyarık Hüsameddin Bey, Hafız Şaşı Osman Efendi ve muallim İsmail Hakkı Bey olurdu (Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi, -Derleme-*, Ankara 1986, II, 30; aynı yazar, *Türk Musiki Tarihi,* İstanbul 2000, II, 61).

[16] Gomidas Efendi ünlü Ermeni musikişinaslardandır. Halide Edip'in hatıralarında kendisiyle ilgili şöyle yazar: "*İnsan ve sanatçı olarak çok nadir karşılaşabileceğiniz bir değerdi. … Gomidas benim evime de gelir, saatlerce çalar, söylerdi. Bu ziyaretler Ermenilerle Türklerin birbirlerini boğazladıkları zaman dahi devam etti. İkimizin de içinde, bu vaziyet, birbirimize ifade edemediğimiz bir acı uyandırmıştı*" (Halide Edip'in hatıralarından aktaran İpek Çalışlar, *Halide Edib*, İstanbul 2010, s. 130). Aynı eserde Gomidas'ın tehcire gönderildiği ve O'nun geri döndürülmesi için uğraştığından bahsedilmektedir (s. 131). Gomidas 1916 yılında dönmüştür. Rivayete göre yaşadıklarını kaldıramamış ve 1917 yılında İstanbul'da bir hastaneye, oradan da Fransa'da bir kliniğe yatırılmış, ölümüne kadar (1935) orada kalmıştır. Ancak Mayıs 1916 tarihli bir belgede (BOA, MF. ALY, 173/26) Heyet-i Fenniye azaları arasında ismine rastlanması, ruh halinin yerinde olmadığı bilinmeden bu göreve alındığını ya da bu göreve tayin edildikten sonra kendisinin rahatsızlandığını düşündürmektedir.

[17] Zâti Arca: 8-10 yaşlarında Mızıka-i Hümâyun'a alınmış, orada Batı musikisine göre öğrenim görerek keman ve flüt çalmasını öğrenmiştir. Daha sonra klarnetçi olmuş, uzun yıllar bu kuruluşta çalışmıştır. Mızıka-i Hümâyun'dan ayrıldıktan sonra bazı ibtidaî mekteplerde musikî muallimliği yapmış, okullar için musikî kitapları yazmıştır (Nazmi Özalp, *Türk Musiki Tarihi,* İstanbul 2000, II, 61).

[18] BOA, MF. ALY, 173/26.

Haftada bir veya iki defa toplanan Musikî Heyet-i Fenniyesi,[19] aylarca süren çalışma sonucunda "Musikî Encümeni ve DârülelhânTâlimatı"nı hazırlamış, bu *talimatname* 1 Ocak 1917 tarihli irade ile kabul edilmişti.[20] Böylece ilk resmî musikî mektebi olan Dârülelhân[21] açılmıştı.[22]

Musikî Encümeni'nin Amaç ve Görevleri

Yayımlanan bu *talimatname*, Musikî Encümeni ile Dârülelhân'ın amacı, teşkilâtı ve işleyişi hakkında ayrıntılı olarak bilgi veren tam bir nizamname özelliğindedir.[23] Bu *talimatname*'nin birinci maddesinde Musikî Encümeni'nin amacı musikî sanatının ilmî bir şekilde öğretilmesi, musikîye ait bütün önemli eserlerin neşri ve ihyası olarak belirtilmişti.

Maarif Nezareti'ne bağlı olan Musikî Encümeni, bir başkan (reis), başkan yardımcısı (reis-i sâni) ve üyelerden oluşan fahrî bir heyetti.[24] Başkanı Yusuf Ziya Paşa, yardımcısı ise Ali Rıfat Bey idi.[25]

Musikî Encüme'nin görevleri; musikînin okullarda ilmî olarak öğretilmesi için eski musikî kitaplarında bulunan usul ve kaideleri toplayıp, nazariyat (teorik dersler) oluşturmak, eğitim usul ve yöntemlerinin belli kurallar çerçevesinde yapılması için yeni eserler hazırlamaktı. Bu çerçevede

---

[19] Bir yıl sonraki Osmanlı arşiv belgelerinde bu heyetin adının "Musikî Encümeni" olarak değiştirildiğini görüyoruz.

[20] BOA, Maarif Nezareti Mektubî Kalemi (MF. MKT), 1242/38, 13 Mart 1921 (3 Recep 1339); BOA, Dosya Usulü İradeler (DUİT), 22/2, 1 Ocak 1917 (7 Rebiülevvel 1335); *Düstur*, II. Tertip, IX, 24.

[21] "Nağmeler Evi" anlamına gelen Dârülelhân'ın isim babası Musiki Encümeni reisi Yusuf Ziya Paşa'ydı (Paçacı, *a.g.m*., s. 48-49).

[22] Ergin, *a.g.m*, s. 1579, Özcan, *a.g.m.*, s. 519.

[23] *Musikî Encümeni ve Dârülelhân Talimâtı Suretidir*, İstanbul- Matbaa-i Amire, 1333. Talimat ve program için ayrıca bkz. BOA, Maarif Nezareti Mektubî Kalemi (MF. MKT), 1242/38, 13 Mart 1921 (3 Recep 1339).

[24] *Musikî Encümeni ve Dârülelhân Talimâtı Sureti (MEDT),* Madde: 2 Bu heyetin fahrî üyelerden oluştuğu ve görevlerini fahrî olarak yerine getirdiği yine aynı talimatın 8. maddesinde belirtilmektedir.

[25] Özcan, *a.g.m.*, s. 519. Tam tayin tarihi tespit edilememekle birlikte, 1919 yılında İsmail Cenanî Bey'in reis-i sâni görevinde olduğu, onun 1920 yılında vefatı üzerine yerine Şurâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi Reis-i sânisi Saadettin Bey'in tayin edildiği yine belgelerden anlaşılmaktadır (MF. ALY. 173/26).

ayda bir veya iki defa olmak üzere mecmua neşredilecekti. Resmî okullarda okutulan musikî eserlerini tetkik edip, ilmî kurallara uygun olup olmadığını tespit etmek, uygun olmayanları programdan çıkararak, yerlerine millî hisleri uyandıracak eserleri yerleştirmek, musikî dersinin programlarını okulların derecelerine göre düzenlemek, gerektiğinde bu dersin öğretmenlerini tayin etmek bu encümenin görevlerinin başında gelmekteydi. Hatta Dârülelhân'ın her yıl bütçesini düzenlemek, bu okullarda mükemmel bir kütüphane ve müze kurmak da yine encümenin görevleri arasındaydı. Ayrıca talimatnameden anladığımıza göre, millî musikîyi yok olmaktan kurtarmak ve bununla beraber Osmanlı musikîsinde zamanın zevk ve ihtiyacına göre yeni eserler ortaya koyacak sanatkâr yetiştirmek Musikî Encümeni'nin en önemli göreviydi.[26]

Musikî Encümeni bu görevlerini yerine getirebilmek için haftada bir veya iki defa toplanarak, musikîye ait meseleleri tartışır, karara bağlar ve bunu Maarif Nezareti'ne bildirirdi.[27] Musikî Encümeni'nin bir diğer görevi de ilmî yöntemlerle musikî öğretmeni yetiştirecek olan Dârülelhân'ı denetlemekti. Üç üyeden oluşacak olan teftiş heyeti de görevini yine fahrî olarak yerine getirecekti.[28] 1919 yılında Dârülelhân'ın teftişi için Musikî Encümeni Reis-i sânisi (Musikî Encümeni Başkan Yardımcısı) İsmail Cenanî Bey, üyelerden Rasim Bey, yine üyelerden olup aynı zamanda Dârülelhân'da Nazariyât-ı Musikî öğretmenliği yapan Abdülkadir Bey seçilmişti.[29]

Dârülelhân Teşkilatı

Musikî nazariyatına vâkıf, beste yapabilen sanatkâr öğretmenler yetiştirecek olan Dârülelhân'ın müdür, müdire ve öğretmenleri Musikî Encümeni tarafından seçilip, Maarif Nezareti tarafından atanırdı. Müdür ve müdireler kendilerine ait kısımların idaresinden sorumlu olup, mevcut memur ve diğer görevlilerin, hizmetlerini yerine getirip getirmediklerini kontrol ederdi. Okulun düzenli bir eğitim-öğretim kurumu olarak işleyişini

[26] Madde:3
[27] Madde:4
[28] Madde: 7
[29] BOA, MF. ALY, 173/26.

temin, okul araç ve gereçlerinin en iyi şekilde muhafaza edilip edilmediğini sürekli kontrol etmek ve okulun sağlıklı koşullarda hizmet vermesini sağlamak yine onların görevleri arasındaydı. Ayrıca ders programlarının tatbik edilip edilmediğini kontrol eden idareciler, her aybaşında bir çizelge hazırlayarak Musikî Encümen-i Riyasetine göndermek zorundaydı.[30]

Dârülelhân'a Giriş Şartları

Dârülelhân'a kabul edilecek öğrencilerin musikîye kabiliyetli olup olmadığına dikkat edilirdi. Bunun yanı sıra bu öğrencilerin mazbut bir aileden gelmelerine de önem verilirdi. Dârülelhân öğrencileri, mübtedîler (musikîye yeni başlayanlar) ve musikîye az çok aşina olanlar olmak üzere iki kısma ayrılırdı. Biraz musikî bilgisine sahip olan öğrenciler, bir jüri huzurunda sınava tâbi tutulur, kabiliyetine uygun bir sınıfa kaydedilirdi. Bu tür öğrenciler için ders saatleri ayrıca düzenlenirdi. Mübtedîlerin mekteb-i ibtidaî tasdiknamesine sahip olması gerektiği gibi yaş sınırlaması da mevcuttu. Hânendeler için 15 yaşından küçük, sâzendeler için 20 yaşından büyük olmamak şartı aranmaktaydı.[31] Gerek yeni başlayan gerekse musikîye aşina olan her öğrenciden "ücret-i tahsiliyye" olarak her yıl yarım Osmanlı altını alınmaktaydı.[32]

Dârülelhân'da Eğitim ve Öğretim

Talimât'a göre, Dârülelhân'ın öğretim süresi 4 yıl olup, zükûr (erkek) ve inas (kız) kısmı için aynı ders programı uygulanacaktı.[33] Ney, tanbur, keman, sîne kemanı, kemençe, ud, kanun, lavta, santur, def, arp, viyolonsel ve piyano gibi musikî aletleriyle eğitim verilecek, bu musikî aletlerinin öğretmenleri Musikî Encümeni tarafından seçilecek ve kendilerine saat karşılığı ücret verilecekti.[34] Musikî ve ses bilgisi, solfej, musikî tarihi gibi dersler bütün öğrencilere ortak olarak verilecekti. Musikî aleti çalacak öğ-

[30] MEDT, madde: 15-16.
[31] MEDT, madde: 17-20
[32] MEDT, madde: 13
[33] MEDT, madde: 21
[34] MEDT, madde: 40

renciler ise takımlara ayrılacaktı. Her takımda dört öğrenci bulunacak ve aynı öğretmenden ders alacaktı. Öğretmen her öğrenci için 15 dakika ayırıp, biri gelmediği takdirde, kalan süreyi diğer öğrenciler için harcayacak ve böylece bir saati tamamlayacaktı. Bu usul sadece sâzendeler için değil hânendeler için de geçerliydi.[35] Öğrenciler yıl içinde üç kez, Musikî Encümeni tarafından seçilen mümeyyizler (jüri) tarafından, belli bir program dâhilinde, imtihana tâbi tutulacak, bütün öğrencilerin aldığı ortak dersler sözlü olarak yapılacaktı. Bu üç sınavdan ilk ikisi özel, sonuncusu ise genel imtihan olarak anılırdı. Özel sınavlar sene ortasında yapılacak ve buradan aldıkları not, yıl sonunda yapılan genel sınavın notuna etki etmeyecekti.[36]

[35] MEDT, madde: 42-43
[36] MEDT, madde: 50-53

Dârülelhân Ders Programı[37]

Birinci Sınıf	*İkinci Sınıf*	*Üçüncü Sınıf*	*Dördüncü Sınıf*
Mebhas surette malumât-ı evveliye (bilimsel olarak musikî bilgisine giriş)	Mebhas surette malumât-ı mütemmime (bilimsel olarak musikî bilgisi)	Mebhas surette malumât-ı mükemmele ve alât-ı mahsusa ile tatbikât-ı fenniye	Üç yıl boyunca öğretilen musikî vezinleri ve yazılmış eserler
Nota bilgisi: Yazılışı, okunuşu, nota anahtarları Osmanlı musikîsinde mevcut perdelerin isimleri ve çeyrek sesler hakkında gerekli bilgiler	Makamlar ve ayrıntıları hakkında bilgi (nota bilgisi) ile yazılış biçimleri	Darbeyn, remel, sakil, hâvî, darb-ı feth vezinlerinin uygulaması	Musikî tarihi hakkında bilgi ve incelemeler
Darb-ı musikînin usul ve ölçüleri ve notaların uygulaması: Sofyân, düyek, ağırdüyek, çifte sofyân, aksak, ağır aksak, aksak semâî yörük semâî, vals-i evfer, devr-i hindî, devr-i revân, vezinlerin uygulaması	Çifte düyek, çenber, fahte, devr-i kebîr, berefşân vezni ile bunların hepsinden oluşan zincir vezni ve (evsat, frenk-çîn, leng-fahte -orta hafiflikte-, nim- sakîl-i muhammes, nim-devir) vezinlerinin uygulaması	Çeşitli anahtarlarla musikî okunuşu ve anahtarların alaturka musikîye uygulanışı	(San'at-ı te'lif = bestekârlık) hakkında ayrıntılı bilgi
İlâhiyat ve ayin-i şerif	Musikî tarihinden ayrıntılı bilgiler	Armoni hakkında bilgi	Armoni hakkında ayrıntılı bilgi
Musikî tarih-i umumisinden malumât-ı evveliye	İlâhiyat ve ayin-i şerîf	(San'at-ı te'lif = bestekârlık) kuralları	Sazlar için dördüncü sene (musikî emsilesi = metot) ve ikmal
Sazlar için birinci sene (musikî emsilesi = metot)	Sazlar için ikinci sene (musikî emsilesi = metot)	Ayrıntılı musikî tarihi ve biyografiler	
		İlâhiyat ve ayin-i şerif	
		Sazlar için üçüncü sene (musikî emsilesi = metot)	

[37] BOA, MF. MKT, 1242/38, 13 Mart 1921 (3 Recep 1339); Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV), 246/51, 3 Aralık 1916 (7 Safer 1335); DUİT, 22/2, 1 Ocak 1917 (7 Rebiyülevvel 1335).

Dârülelhân Fasıl Heyetleri (Fasl-ı Umumî Heyetleri)

Talimatname gereğince Dârülelhân, yeni eserler meydana getirildiğinin, eski eserlerin neşrine ve ilmî üslûpla yazılmış eserlerin yaygınlaştırılmasına hizmet edildiğinin göstergesi olarak sanatkârlardan ve musikînin gelişmesi için çalışan gönüllülerden oluşan bir fasıl heyeti meydana getirecekti. Kadınlar[38] ve erkeklerden olmak üzere oluşturulacak iki fasıl heyeti, haftada iki defa düzenli şekilde toplanarak, en güzel musikî eserleri üzerinde çalışacaktı. Konser verecek olan fasıl heyetlerinde, 120'den fazla müzisyen bulunamayacaktı. Her iki heyet aynı eserleri aynı program dâhilinde çalışacaktı.[39] Oluşturulacak fasıl heyetlerinin üyelerinin tamamı Dârülelhân'dan tedarik edilemeyeceğinden dışarıdan da bu işe gönül verenler kabul edilecekti. Dârülelhân'a öğretmen alınacağı sırada, aynı derecedeki kişiler arasında, fasılda yer almış olanlar varsa onlar tercih edilecek[40] ayrıca fasıl heyetine haftada iki defa düzenli bir şekilde devam edenlere "hakk-ı huzur" adıyla 15 guruş verilecekti.[41] Her fasıl heyetinin bir muallim-i evvel (başöğretmen), solfej muallimi (aynı zamanda fasl-ı umumî başöğretmen yardımcısı) ile nota muallimi bulunacaktı. Ayrıca köçekçe ve tavşan[42] takımları muallimi ile ser-âheng (orkestra şefi), ser-sâzende ve ser-hânende fasıl heyetinin diğer öğretim kadrosunu oluşturacaktı. Orkestra şefi genellikle muallim-i sâni ve solfej mualliminden seçilecekti. Ancak bazı eserlerin

---

[38] Talimât'a uygun olarak hanımlar tarafından oluşturulan fasıl heyetinin vereceği konserlerin kadınlar için verileceği düşünülmüştü. Ancak uygulamada 1922 yılında Dârülelhân'ın Şehzâdebaşı'ndaki Millet Tiyatrosunda kadınların umuma açık bir şekilde konser vermesi Dâhiliye Nezareti ve Emniyet-i Umumiye tarafından hoş karşılanmamış, bunun edep ve ahlaka, şeriate aykırı olduğu belirtilerek, bir daha tekrarlanmaması konusunda Maarif Nezareti uyarılmıştı (BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi (DH. EUM. AYŞ), 58/123, 29 Ocak 1922/30 Cemâziyelevvel 1340). Hatta daha sonra bu durum *Sebilürreşad* dergisinde de eleştirilmişti ("Müslüman Kadınlarla Erkeklerin Müşterek Konserleri Hakkında", *Sebilürreşâd*, XXIII/ 578, 6 Aralık 1923/6 Kânunievvel 1339, s. 95-96).

[39] MEDT, madde: 27-28.

[40] MEDT, madde: 29. Dârülelhân'a öğretmen tayini sınavla yapılırdı. Nitekim Dârülelhân'da kitabet görevinde bulunan Vâsıf Bey de böyle bir sınava tâbi tutulup, öğretmen olarak kabul edilmişti (MF. ALY 173/26).

[41] MEDT, madde: 31

[42] Köçek ve tavşan oğlanları erkek çengilerdi.

özelliği itibariyle bu görev Musikî Encümeni kararıyla başka bir öğretmene bırakılabilirdi.[43]

Fasl-ı Umumî Heyeti'nin verdiği konserlerin gelirinin dörtte biri Dârülelhân kütüphane ve müzesi için ayrıldıktan sonra kalan kısmın yarısı fasıl heyetine dağıtılacak, diğer yarısı da hazineye bırakılacaktı. Fasıl heyetinde gelirin paylaşımında muallimler ikişer, diğerleri birer hisse alacaktı. Muallim-i evvelin (başmuallim), konsere katılmasa da gelirden pay hakkı bulunacaktı.[44]

Musikî Encümeni'nin İlk Faaliyeti

13 Aralık 1916 tarihinde Dahiliye Nezareti tarafından Maarif Nezareti'ne gönderilen bir yazıda okullardaki musikî eğitiminin durumu gözler önüne serilmiş ve millî itibarın sarsılmaması için bir an önce bu duruma el konulması gerektiği bildirilmişti. Bu yazıda kız ve erkek okullarında okutulmakta olan musikî derslerinde öğrencilere öğretilen şarkıların ve bu okullarda oluşturulan flüt ve fifre[45] takımları tarafından çalınan marşların güfte ve bestelerinin milliyetimizle alakası olmadığı örneklerle açıklanmıştı. Okullarda öğretilen şarkıların bestelerinin, Bulgarların "Marş marş İstanbul bizimdir" marşı ile yine Bulgarların İstanbul şarkısı olan "O Balkan'da yaşıyor" şarkısının bestesinden aynen alındığının altı çizilmişti. Bu yazının, 12 Aralık'ta Gülhane Parkı'na geziye gelen Üsküdar Altunizâde Mekteb-i İbtidâisi öğrencilerinin flüt ve fifre takımının bilmeden Taşnaksütyun Ermeni Komitesi'nin ihtilal marşının bestesini çalmalarının ertesi gününde yazılmış olması artık bu konuya daha fazla kayıtsız kalınamayacağının göstergesidir. Yazıda, şarkıların gayrı millî oluşunun yanı sıra kız ve erkek ayırımı yapmadan da okutulmasına dikkat çekilmişti. Çünkü kız okullarında kadınlıkla alakası olmayan harp marşları, erkek okullarında da kadınlığa ait bazı neşîdeler[46] öğretilmekteydi. Bunun üzerine Maarif Neza-

[43] MEDT, madde: 30, 33.

[44] MEDT, madde: 32

[45] Yanlamasına çalınan altı deliği olan tahtadan bir flüt.

[46] Eski Arap müziğinde, usullü olmak şartıyla, irticalen veya hazırlanarak söylenen güfteli müzik eseri (Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca–Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1995.

reti harekete geçerek, Maarif Müdürlerinden okullarda okutulan şarkıların güfte ve bestelerinin hemen gönderilmesini istemişti.[47]

Türk musikîsini korumak, geliştirmek, mevcut eserleri bir araya toplamak ve musikîye dair her türlü faaliyetleri kontrol etmek üzere kurulmuş olan Musikî Encümeni, elbette ki bu işin gerisinde kalmamıştı. Maarif Nezareti, Musikî Encümeni'nden okul derecelerini[48] dikkate alarak, Türk millî ruhunu okşayacak parçalar hazırlamasını istemişti. Ancak bu durum uzun bir süreç gerektireceğinden, parçalar hazırlanana kadar, öncelikli olarak, okullarda okutulan şarkıların incelenmesi görevi verilmişti.[49]

Tüm bu yaşananlar, Abdülkadir Bey'in hazırladığı lâyihanın ne kadar yerinde bir girişim olduğunu bize göstermektedir. Nitekim Dârülelhân'ın açılışıyla ilgili basında çıkan bazı yazılarda da bu hissedilmektedir:

> *"… Maarif Nezaret-i Celîlesi Meşrutiyet'in ibtidâsından beri bilhassa şu son üç sene içinde birçok teşebbüslerde bulunmuş, her millî ve içtimaî teşebbüs gibi bazıları tamamıyla muvaffak olmuş, bazıları hakk-ı hayat bulamamış ve yürüyememiştir. Bununla beraber Nezaret-i Celîlenin en çok tebcîle değer bir usul ve siyaseti varsa o da bütün terbiye meselelerinde milliyet ve mahalliyet düsturunu ecnebilik, mukallitlik sakim düsturu yerine ikameye azmetmiş olmasıdır.*
>
> *İşte bu cümleden olarak Milli Maarifimizin âdeta bir rüknü olan musikîyi de unutmamış ve mekteplerde millî musikî cihetinin mahkûmiyetten halâsına teşebbüs etmiştir.*
>
> *Ne sefalettir ki milletimizin ilahî ve millî, ahlâkî ve bedîî bir lisanı, hissî bir feryadı olan musikî bazen mukallit san'atkarlarımızın, bazen da müteassıp musikî muallimlerimizin teşebbüssüzlüğü, ilimsizliği yüzünden bozula bozula bazen Hazret-i Meryem duası, bir kilise âyini haline gelir, bazen de dilenci lisanı gibi arsız ve bozuk bir nağmeye düşerdi.*

---

[47] Maarif Nezareti'nin tüm okullara yazdığı 25 Aralık 1916 (12 Kânunievvel 1332) tarihli yazısı şöyledir: "*Gınâ dersinde şimdiye kadar talebe ve talebâta gösterilmiş ve tenemmüm ettirilmekte bulunmuş olan şarkılar nelerden ibaret ise güftesi olanların güftelerinin ve güftesiz olanlarının da notalarının âcilen Maarif Müdüriyeti'ne tasarruf mekâtibden Celîle-i Nezarete irsali beyan olunur efendim*" (BOA, MF. ALY, 173/26).

[48] Ana mektebi, kız ve erkeklere mahsus ibtidaî ve tâli mektepler gibi.

[49] BOA, MF.ALY, 173/26.

Musikîsiz millet, milletsiz musikî gibi yurtsuzdur. Onun için bize musikîmizin vatanını, yahut vatanımızın musikîsini iade etmek azminde bulunan Nezaret-i Celîleye teşekkür ederim"[50]

Cumhuriyet Dönemi'ne Kadar Dârülelhân'ın Durumu

Dârülelhân, zükûr (erkek) ve inas (kız) kısmı olmak üzere iki şube halinde ayrı binalarda açılmıştı. Dârülelhân'ın zükûr kısmı, Şehzadebaşı'nda Fevziye Caddesi'ndeki Terzi Hasan Nedim Bey'in konağında; inas kısmı ise, Cağaloğlu'nun Cezerî Kasım Paşa Mahallesi, Kapalı Fırın Sokağı'nda bulunan merhum Yusuf Bahaeddin Bey'in konağında eğitime başlamıştı.[51] Maarif Nezaretinin isteği üzerine bu okulun masraflarının bir kısmı İstanbul Vilayeti Maarif Müdüriyetinin Tedrisât-ı İbtidâiyye bütçesinden karşılanmıştı.[52] Dârülelhân'ın zaman zaman vereceği konserlerin hasılatının bir kısmı hazineye verilse de, kalan kısmı bu okulun masrafları ve konser heyeti için ödenecekti.[53]

Dârülelhân'ın zükûr ve inas kısmının öğretim kadroları oluşturularak okula kayıtlar başlamıştı. Dârülelhân'a sınavla alınanlar arasında meşhur sanatkâr Münir Nurettin (Selçuk)[54] de bulunmaktaydı. Ünlü musikî

---

[50] *Milli Talim ve Terbiye Mecmuası*, II (Nisan 1333)'ten aktaran Ergin, *a.g.e.*, IV, 1580.

[51] Maarif Nezareti'ne ait olmayıp kiralanmak suretiyle okul haline getirilmişti (BOA, MF.ALY, 173/26; *Dârülelhân Mecmuası,* nr. 1, 1 Şubat 1924/1340, s. 38).

[52] 1 Ağustos 1333 tarihli Maarif-i Umumiye Nezareti'nin İstanbul Vilayeti Maarif Müdürlüğü'ne gönderdiği yazıda, 8 Mayıs 1333 tarihli havalename ile 120.000 guruşun Dârülehân'ın tesis ve imarına, öğretmen ve diğer çalışanların maaşları için kullanılmasına özen gösterilmesi istenmişti (BOA, MF.ALY, 173/26).

[53] Eğlence amaçlı yapılan gösteri, konser ve tiyatro oyunlarından *Cem'-i İânât Nizamnamesi* gereğince Darülaceze'ye pay verilmesi gerekirdi. Buna istinaden Darülaceze, 1919 yılında Dârülelhân tarafından Şehzâdebaşı'nde Millet Tiyatrosu'nda verilen konserden payını istemiştir. Menfaat temin etmek maksadıyla açılmış bir müessese olmadığından, Dârülelhân heyeti tarafından verilen konserlerden temaşa vergisi alınmamaktaydı ve Darülaceze'ye bir aidat ödemek zorunda değildi (BOA, DH.EUM.AYŞ, 58/123; DH.UMVM, 117/58, 20 Şubat 1923/4 Recep 1341; MF.ALY, 173/26).

[54] 1900 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokulu Bayezid İbtidaî Mektebi'nde okudu. Soğukçeşme Askerî Rüşdiyesi'ni bitirip Kadıköy Sultanisi'ne başlayan Münir Nurettin, henüz onuncu sınıfta iken 1917 yılında ailesinin ısrarı üzerine tarım öğrenimi için Macaristan'a gitti. Fakat öğrenimini tamamlamadan yurda dönerek kendisini musiki çalışmalarına verdi (Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi,* İstanbul 2000, II, 244).

ustalarının önünde başarılı bir sınav veren Münir Nurettin, Dârülelhân'a kabul edilmişti. Sınavda jüri üyesi olarak bulunan Refik (Fersan)[55] Bey anılarında o günü şöyle anlatmaktadır:[56]

> "*Merhum Dellâl-zâde İsmail Efendi'nin Zencir İkaındaki Yegâh Bestesi'ni usullerinin tam hakkını vererek ve harikulâde bir uslûb ve eda ile bütün incelikleriyle oya gibi okumaya başladığı zaman, bu çocuk denecek gencin yaşı ile mütenasip olmayacak derecedeki dehâsı karşısında âdeta kendimizden geçmiştik. Başta Ziya Paşa olmak üzere hepimizin gözlerinden akan yaşları, aradan otuz yıl geçmesine rağmen hâlâ unutamam.*"

Bütçede yeterli kaynak olmadığı için ilk yıl inas kısmına ser-sâzende ve ser-hânende tayin edilememişti. Ancak eğitimin ikinci yılında bu görevlere tayinler yapılmış, hatta öğrencisinin yoğunluğu sebebiyle başmuallim muavineliğine ihtiyaç duyulmuştu.[57] Elimizdeki belgelere göre Dârülelhân'ın öğretim kadrosu şöyleydi:[58]

---

[55] Refik Fersan, 1893 yılında İstanbul'da doğmuş, küçük yaşta iken babasını kaybetmiştir. Kendisi küçüklüğünden beri konaklarda yapılan musikî toplantılarının, muhteşem fasılların içinde bulunmuş, bundan dolayı Türk Musikîsine derin bir bağla tutunmuştur. Dârülelhân açılacağı sırada, Ziya Paşa'nın başkanlığı sırasında öğretmen kadrosunda yer almak için Musiki Encümeni Üyeleri Rauf Yekta Bey, Ahmet Efendi (Irsoy), İsmail Hakkı Bey ve Şehzâde Ziyaeddin Efendi'nin huzurunda parlak bir sınavla Dârülelhân'a Tanbur muallimi olmuştur (Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, Derleme, II, 223).

[56] Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, Derleme, II, 129.

[57] BOA, MF.ALY, 121/80, 30 Z 1336.

[58] BOA, MF.ALY, 121/80; 122/55, 14 Ekim 1918 (8 Muharrem 1337); 173/26.

Dârülelhân Zükûr Kısmı

Müdür	Talat Bey[59]
Katip	Vasıf Bey[60] / Cemal Bey
Muallim-i evvel ve nota muallimi	Leon Efendi[61]
Muallim-i sâni (muallim muavini)	Ali Rıza Efendi
Hademe	Hüseyin Ağa
Hademe	Safvet Ağa
Ser-sâzende	Abdülkadir Bey
Ser-hânende	Hüsameddin Bey
Nây (Ney) muallimi	Emin Bey
Ud muallimi	Rıfat Bey[62]
Tanbur muallimi	Refik Bey
Kanun muallimi	Hasan Bey
Santur muallimi	Ziya Bey[63]
Keman muallimi	Kirkor Efendi

[59] Müdür Talat Bey, 22 Ağustos 1918 tarihinde istifa etmiş, yerine Rahmi Bey tayin edilmiştir (BOA, MF.ALY, 149/76. Bu belgede müdür olarak artık Rahmi Bey'in imzası vardır).

[60] 19 Mayıs 1917 tarihinde Fatih Vakıf Mektebi öğretmenlerinden olup, seyyar olarak bu göreve tayin edilmişti. Ancak Vasıf Bey Mart 1918 tarihinde, Dârülelhân öğretmenliği için yapılan sınava girerek kazanmış ve katiplik görevinden ayrılmıştı. Yerine getirilen Cemâl Bey ise çok geçmeden birkaç ay sonra görevinden azledilmişti (BOA, MF.ALY 122/55, 14 Ekim 1918/8 Muharrem 1337; 173/26).

[61] 22 Eylül 1918 tarihli bir belgede Leon Hancıyan Efendi'nin devamsızlığından dolayı 1 Temmuz 1918 tarihinden itibaren görevine son verildiği, bu görevin, Başmuallim İsmail Hakkı Bey'in üzerine yüklendiği, bu görevin önemi ve yoğunluğu itibariyle de zükûr kısmında ve gerektiğinde de inas kısmında kendisine yardım etmek üzere Ali Rıza Efendi'nin tayin edildiği beyan edilmektedir (BOA, MF.ALY, 121/80, 6 Ekim 1918/30 Zilhicce 1336).

[62] Kaynak olarak kullandığımız belgede, Refik Bey'in adı geçse de Ali Rıfat Bey (Çağatay)'in Dârülelhân'da ud muallimliği yaptığı bilinmektedir. Nitekim Ali Rıfat Bey Musikî Encümeni üyeleri arasındaydı.

[63] Dârülelhân'ın Ekim 1918 tarihinden itibaren hem zükûr hem de inas kısmındaki görevine son verilmiştir (MF.ALY, 143/58,31 Aralık 1919/ 8 Rebiyülahir 1338).

Dârülelhân İnas Kısmı	
Müdire	Hatice Hanım
Kâtibe	Firdevs Hanım
İdâre memuru	Osman Efendi
Muallim-i evvel ve solfej muallimi	İsmail Hakkı Bey
Başmuallim muavinesi	Zehrâ Hanım
Hâdime	Şâziye Hanım
Hâdime	Sultan Hanım
Tanbur muallimesi	Faize Hanım[64]
Kanun muallimesi	Fahriye Hanım
Kemençe muallimesi	Sâmiye Hanım
Nây (Ney) muallimi	Hilmi Dede Efendi
Santur muallimi	Ziya Bey[65]
Keman muallimi	Kirkor Bey
Ud muallimesi	Hayriye Tevfik Hanım[66]
Ser-hânende	Zâhide Hanım
Ser-sâzende	Muazzez Hanım

Dârülelhân'ın açıldığı yıl, zükur kısmı fasl-ı mûsikî başmuallimininin Ahmed Efendi[67] olduğunu, fasıl öğretmenleri arasında İsmail Hakkı Bey ve

[64] Tanburî Faize Hanım, 1894 yılında İstanbul'da doğdu. Mabeynci Faik Bey ile Şem'inur Hanım'ın kızıdır. Özel öğrenim görerek yetiştirilen Faize Hanım, çok küçük yaşlarda babasının yakın dostu olan Tanburî Cemil Bey'den tanbur ve musiki dersleri aldı. Enderûnî Hafız Hüsnü ve İsmail Hakkı Beylerin öğrencisi olarak onlardan pek çok eser öğrendi (Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, Derleme, II, 234).

[65] Santurî Ziya Bey (Ziya Santur): 1862 yılında İstanbul'da doğdu. Dârülelhân'da ud, kanun, ney ve santur muallimliği yaptı (Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, II, 87).

[66] Okul ilk açıldığında bu görevde Nimet Hanım bulunmaktaydı. Onun görevden ayrılması üzerine Eylül 1918'den itibaren Hayriye Tevfik Hanım tayin edilmişti (BOA, MF.ALY, 121/80).

[67] Bugün Türk Musikisi camiasının dışında pek tanınmasa da Ahmed Efendi, XIX. yüzyıl sonu XX. yüzyıl başından sonra Türk müziğinin geçirdiği çalkantıların adeta bir sembolü gibidir. Ahmed Efendi, daha çok Hafız Ahmed Efendi olarak tanınır. Meşhur musikîşinaslardan Zekâi Dede'nin oğludur. Genç yaşta babası gibi Mevlevî tarikatine girdi. Hatta 1885 yılında babasına vekâleten Bahariye Mevlevihanesi kudümzenbaşılığına getirildi. Babasının vefatından sonra asaleten bu görevi üstlendi. Buna ek olarak Yenikapı Mevlevihanesi'nde de kudümzenbaşısı Ahmed Dede ölünce, bu görevi de üzerine aldı. Babası aynı zamanda Darüşşafaka'da da musikî öğretme-

Kirkor Efendi'nin bulunduğunu, orkestra şefinin Leon Hancıyan Efendi olduğunu yine belgelerden öğrenmekteyiz.[68] Ancak Ahmet Efendi, Musikî Encümeni başkanı Ziya Paşa ile aralarında geçen ilmî bir mesele yüzünden bir süre sonra istifa etmişti. Gönül Paçacı, bu olayla ilgili anekdotu şöyle anlatmaktadır:[69]

> "*Öğretim üyelerinden Zekâizâde Ahmed Efendi ile Reis Ziya Paşa arasında, yegâh makamında bir bestenin içinde geçen fa notası yüzünden ihtilaf çıkar. Dellâlzâde'nin Gönül ki aşk ile pür sinede hazîne bulur güfteli zencir usulündeki bestesinin bir yerinde Reis Ziya Paşa fa diyez (eviç), Hafız Ahmed Efendi ise fa natürel (acem) perdesi olduğunda ısrar ederler. Kendisinin, pederi Zekaî Dede'den, Zekaî Dede'nin ise Dellâlzâdeden geçmiş olduğu bu eseri değişik okursa pederinin ve Dellâlzâde'nin ruhlarının muazzeb olacağını söyleyen Hafız Ahmed Efendi, Dârülelhân'daki 10 altın maaşını terkederek istifa eder*" .

1917 yılında açılan Zükûr Dârülelhân'ında eğitimin Ramazan'a denk gelen Haziran ayında, fasl-ı musikî çalışmalarının teravih namazından sonra yapılması kararlaştırılmıştı. Hatta bunun için binaya elektrik tesisatı kurulmuştu.[70] Binasının, meydana gelen büyük yangında mağdur olan yangın-zedelere tahsis edilmesi üzerine okul, ikinci eğitim-öğretim yılında açılamamıştı (1918).[71] Eğitime devam edemeyen Zükûr Dârülelhânı'na ait

---

niydi. Babasının ölümü üzerine bu göreve Ahmed Efendi tayin edildi. Darüşşafaka o zamanlar musiki öğretimi yapan hemen hemen tek okuldu. Çünkü bu okulun yetenekli öğrencilerinden seçilmiş bir musikî sınıfı vardı. 1914 yılında Darülbedayi açıldığı sırada buraya alaturka musikisi başmuallimi tayin edilmişti. 1917 yılında Dârülelhân'ın fasl-ı musiki muallimliğine tayin edildi. Ahmed Irsoy hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Cem Behar, *Musikiden Müziğe Osmanlı/ Türk Müziği: Gelenek ve Modernlik*, İstanbul 2005, s. 83-97; Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, İstanbul 2000, II, 73-74.

[68] BOA, MF.ALY, 173/26. 17 Nisan 1918 tarihli belgede, fasl-ı musikî muallim-i evveli Ahmed Efendi'nin istifa ettiği, açıkta kalan ücretin İsmail Hakkı Bey, Ser-aheng Leon Hanciyan Efendi ve zükûr ve inas kısımları keman muallimi Kirkor Efendi arasında paylaştırıldığı yazmaktadır.

[69] Paçacı, *a.g.m.*, s. 50.

[70] Elektrik işleri A. G. Manolopoulos & A. Anastassiadès Osmanlı Elektrik Anonim Şirketi tarafından yapılmıştı. (BOA, MF.ALY, 173/26).

[71] BOA, MF.ALY, 121/16, 25 Eylül 1918 (19 Z 1336).

konak, o yılın Ekim ayından itibaren de askeriye tarafından işgal edilmişti.[72]

Eğitiminin ikinci yılının (1918) Mayıs ayında *Dârülelhân'ın Talimât-ı Dâhiliyyesi* (içtüzük) yayınlanmıştı.[73] Bu *talimât*la birlikte muallim-i evvel, nota muallimi ve seraheng'in görevleri birleştirilmiş, bu görevi yapanlara "başmuallim" ünvanı verilmişti.[74] Ayrıca solfej kurallarını öğreten öğretmenin de aynı derecede "başmuallim" ünvanına sahip olduğu, gerektiğinde komisyonun uygun görmesi halinde birbirlerinin görevini yapabilecekleri belirtilmişti.[75] *Dahilî Talimât*, derslerin nasıl işleneceğini, grupların nasıl çalışacağını da ayrıntılı olarak ele almıştı.[76] *Talimât*ta dikkat çeken bir diğer husus ise, öğretmenlerin ders zamanının bitimine kadar kendilerine ayrılan odalarda bulunmak zorunda olması ve mazereti olmadan müdürün odasına girmelerinin yasak olmasıydı. Öğrencilerin anne ve babaları da çocuklarını ancak müdürün izni ile görebilecekti. Dışarıdan hiç kimse okula giremeyecek, okulun malı olan musikî aletleri, kitap veya notalar okul dışına çıkarılamayacaktı.[77]

Bir yıllık eğitim inas kısmında semeresini vermeye başlamıştı. 1918 yılının Eylül ayında Dârülelhân'ın bir konseri gazetelere haber olmuştu. İnas kısmının fasl-ı umumisinin hanımlar için verdiği konser oldukça beğeni kazanmıştı. *Servet-i Fünun* gazetesinde bu konserle ilgili verilen haber şöyleydi:[78]

> "*Müsamere kırk kadar sazende ve hanendenin iştirakiyle yapıldı. İstanbul'un yegâne addedilen sâzendeleri 'Darülelhan'ın Tanbur muallimesi sâbık Mabeynci Faik Beyin kerimeleri Faize Hanım, Kemençe muallimesi üstad Cemil Bey merhumun yegâne yetiştirmesi Sâmiye Hanım, udîlere riyaset eden Firdevs Hanım müsâmereyi kıy-*

[72] BOA, MF.ALY, 173/26; 149/76.

[73] *Musiki Encümenince Bi't-Tanzim Maarif-i Umûmiye Nezaret-i Celîlesinin Tasdikine İktiran Ettiği 22 Mayıs 334 Tarihli Tezkeresiyle Tebliğ Kılınan Darü'l-elhan Talimâtname-i Dahilisi*, Bahriye Matbaası, İstanbul 1918.

[74] *Dârü'l-elhân Talimâtname-i Dahilisi* (DTD), madde: 1.

[75] DTD, madde: 2.

[76] DTD, madde: 6-25.

[77] DTD, mevadd-ı müteferria.

[78] *Servet-i Fünun*, LV/1410, 12 Eylül 1918.

metlendiriyorlardı. Bu defa fazla olarak bir de 'nây' vardı. Fakat 'Nâyzen' henüz fasıla girecek kadar yetişememişti. Kemanî hanımlar arasında da henüz bu kadar büyük bir fasıla iştirak edemeyecek olanlar vardı. Hanende hanımlar itiraz kabul etmez bir muvaffakiyet gösterdiler. …Umumiyet itibariyle müsamere fena olmadı. Yalnız müsamereyi idare etmek isteyen Muallim İsmail Hakkı Bey'in Orkestra usulü el jestlerini alaturka musikîye karşı yabancı gördük.

Müsamereyi musikîye karşı pek ziyade meclûbiyyet gösteren ve iyi bir musikîşinas olan Ulviye Sultan Hazretleriyle selâtînden diğer bazıları teşrif etmişlerdi."

1919 Eylül'ünde kayıtlarını açan ve yeniden öğretime hazırlanan Dârülelhân'ın zükûr kısmının eğitim öğretimine bu kez bina sahibi sekte vurmuştu. Çünkü ev sahibi, kontratı sona erdirmek ve orayı mesken olarak kullanmak istiyordu. Açıldığı tarihten beri okula kayıtlı olanların ve fasl-ı umumîde bulunanların dışında, 1919 yılında kayıt olanların sayısı 39'a ulaşmıştı. Ama ne yazık ki okul bir türlü faaliyete geçememişti. Zükûr Dârülelhânı müdürü Rahmi Bey[79] bu konuya çözüm aramış, inas kısmının kullandığı binanın haremlik-selamlık usulüyle ya da ayrı saatlerde kendileri tarafından da kullanılmasını Musikî Encümeni'ne önermişti. Aslında *Talimat*ın 10. maddesi bu hususta net bir hüküm koymuştu. Her iki kısım ayrı binalarda olacaktı. Ancak müdür Rahmi Bey, bunun yapılacak bir düzenlemeyle halledilebileceğini söylemişse de, Encümen tarafından Maarif Nezareti'ne iletilen önerisi reddedilmişti. Maarif Nezareti, sulh mahkemesinin kararı doğrultusunda, zükûr kısmının eşyalarını inas kısmı binasına taşıyarak, bir an önce binayı tahliye etmesini istemişti. Rahmi Bey'in beyanına göre inas kısmı binası da oldukça eski, küçük üç dört odadan ibaretti. Kendi öğrencisine bile tam manasıyla hizmet veremeyen bu binanın bazı odalarının bu eşyalarla doldurulması, inas kısmının eğitimini de önemli ölçüde etkileyecekti.[80] Fakat onun görüşleri Nezaret tarafından pek

[79] 1918 yılında Dârülelhân müdürü olmuştur. Ancak I. Dünya Savaşı sonrasındaki sıkıntılar yüzünden Dârülelhân kapatılmış, Rahmi Bey açıkta kalmıştı. Bir süre azınlık okullarının bazılarında öğretmenlik yapmıştır. 1922 yılında Dârülelhân ikinci kez açılınca yeniden müdürlüğe getirileceğini ummuştu. Ancak bu göre Musa Süreyya Bey getirilince umutsuzluğa düşmüştü (Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi* –Derleme- II, 40; aynı yazar, *Türk Musikisi Tarihi*, İstanbul 2000, s. 80).

[80] BOA, MF.ALY, 149/76.

önemsenmemiş, daha doğrusu önemsenememişti. Çünkü Dârülelhân'ın öğretim yapması için belirlenen binalar Maarif Nezareti'ne ait değildi. Şahıslardan kiralanan binalarda eğitim veriliyordu. Devletin içinde bulunduğu durum düşünüldüğünde, Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı, sıkıntılı bir süreçte, kendisine ait okul binalarına bile daha sonrasında el konulacak olan Maarif Nezareti'nin elinin kolunun bağlanması, yeni bina arayışına giremeyişi anlaşılabilir bir davranış biçimidir.

Sonuçta, Zükûr Dârülelhânı eşyalarını yeni bir bina bulununcaya ve yeniden açılıncaya kadar orada kalmak üzere İnas Dârülelhânı binasına taşımıştı.[81] Böylece Dârülelhân'ın zükûr kısmı fiilen kapanmış oluyordu. 1919 yılında Zükûr Dârülelhânı'nın tahliyesi üzerine, artık musikî eğitimi veren tek bir kurum kalmıştı. O da Dârülelhân'ın İnas kısmıydı. Buna rağmen kağıt üzerinde de olsa Zükûr Dârülelhânı mevcuttu. Yeniden açılacağı ümidiyle bütçede bu kısım için yer ayrılmış ve öğretmen maaşları ödenmişti.[82]

Encümen-i Musikî, *Musikî Encümeni ve Dârülelhân Talimatnamesi*'nin uygulamasında bazı aksaklıkların çıkmasını gerekçe göstererek 1920 yılının Aralık ayında, bazı değişiklikler yapılması ve adının da *Nizamname* olarak değiştirilmesi hususunda Şurâ-yı Devlet'e bir layiha sunmuştu.[83] Ancak 1921 yılının Ocak ayında Maliye Nezareti, malî açıdan sıkıntılı bu dönemde, İnas Dârülelhânı'nın kapatılmasını da gündeme getirmişti. Maarif Nezareti'ne gönderdiği yazıda, çok önemli olmayan[84] bir müessese için bütçe ayırmanın mümkün olmadığından bahsederek, kapatılmasını istemişti. Elbette ki bu durum Musikî Encümenliği açısından hayal kırıklığı yaratmıştı. Bu durumda Musikî Encümeni, millî musikîyi yok olmaktan kurtarmak için beş yıldır fahrî olarak sarf edilen çabaların boşa çıkacağı tehlikesine dikkat çekmek istemişti. Maarif Nezaretine 23 Şubat 1921 tarihinde yazdığı yazıda, Dârülelhân'ın kuruluş amaçlarını tekrar ederek, bu okulun sadece musikîye ait önemli eserleri toplamak ve neşretmekle kalmayıp, musikî sanatını ilmî olarak öğrettiğinden, bu sanata vâkıf öğret-

[81] BOA, MF.ALY, 173/26.

[82] BOA, MF.ALY, 160/22, 8 Eylül 1921 (5 Muharrem 1340).

[83] BOA, MF.ALY, 173/26.

[84] Belgede fer'î kelimesi kullanılarak, ikinci derecede önemli bir okul olduğu vurgulanmıştır (BOA, MF.ALY, 173/26).

menler yetiştiren "Musikî Darülmuallimini" niteliğinde olduğundan bahsetmişti. Ayrıca Dârülelhân'la ilgili tüm faaliyetleri düzenleyen Musikî Encümenliği'nin, *Talimat*ın ikinci maddesinde de belirtildiği üzere fahrî olarak görev yaptığını da hatırlatmıştı. Buna göre Dârülelhân'a devlet tarafından yapılan masrafların sadece idarî ve öğretim kadrolarının maaşlarıyla, Dârülelhân'ın binası için ödenen kira miktarı olduğunun da altını çizmişti. Maarif Nezaretine ait bir binaya nakledilmeleri halinde de bu masrafların iyice azalacağını vurgulamıştı. Nitekim geçmişte bunun için girişimlerde bulunulduğundan ancak Nezaret tarafından bir bina temin edilemediğinden, bu nedenle de zükûr kısmının tahliye edilip kapatıldığından bahsetmişti. Aslında İsveç, Danimarka, Portekiz, Finlandiya gibi üçüncü, dördüncü derecedeki devletlerle Romanya, Yunanistan gibi komşu ülkelerde mevcut konservatuvarlar için milyonlarca para sarf edildiği dikkate alındığında, binbir zorlukla oluşturulan Dârülelhân için ayrılan bütçenin[85] çok küçük bir meblağ olduğunun anlaşılacağını da açık bir şekilde dile getirmişti. Üstelik Dârülelhân'ın yetiştirdiği musikîşinaslar tarafından verilen konserlerin hasılatının bir kısmının *Talimat* gereğince hazineye bırakıldığını hatırlatarak, zaten bu müessesenin kendi masraflarını neredeyse kendinin çıkardığının altını çizmişti. Hatta Ziya Paşa, Maarif Nezareti'ne bağlı binalardan birine yerleştirildikleri takdirde, kira bedeline gerek kalmayacağından kâra bile geçebileceklerini söyleyecek kadar ileri gitmişti. Ziya Paşa, bu yazıda adeta feryadını dile getirmiş, böyle bir kurumun kapatılması halinde tüm çabaların boşa çıkacağını, ileride yeniden açılmak istendiğinde ise hâlihazırdaki seviyesine ulaştırmak için uzun seneler gerekeceğini özellikle hatırlatma ihtiyacı hissetmişti. Dârülelhân'a bir kayıt ve muhafaza kurumu olarak bakıldığında kapatılmasının, millî musikî eserlerimizin kaybolmasına sebep olacağına da dikkat çekerek, ileride açılsa bile çok geç kalınacağını ifade etmişti. Ayrıca Dârülelhân'ın kapatılmak istenmesine rağmen, mekteplerde musikî[86] derslerine saatler ayrılmasının, bu dersler için öğretmenler tayin edilerek paralar harcanmasının ise bir tenakuz olduğunu belirtmişti.[87]

---

[85] 6.500 lira.

[86] O yıllarda bu ders, şarkı söylemek anlamına gelen gınâ tabiri ile birlikte kullanılırdı. Örneğin; gınâ ve musiki dersi.

[87] BOA, MF.ALY, 173/26.

Ziya Paşa'nın duygusal olduğu kadar profesyonelce sarfettiği bu sözleri, ilgili makamlarda etkisini göstermiş olacak ki, Dârülelhân'ın inas kısmının da kapatılmasından vazgeçilmiş, sadece faaliyette bulunmayan zükûr kısmı için öngörülen bütçenin gereksiz olduğuna karar verilerek -ileride açılması halinde yeniden tahsis edilmek üzere- 1 Ağustos 1921 tarihinden itibaren memur ve öğretmenlerin maaşları kesilmişti. Başmuallim İsmail Hakkı Bey ile Keman öğretmeni Kirkor Efendi, inas kısmında da görevli olduklarından onların sadece zükur kısmındaki maaşları kesilmişti. Dolayısıyla fiilen 1918 yılında kapanmış olan Zükûr Dârülelhânı 1921 yılında resmen kapatılmıştı.[88]

Dârülelhân'ın inas kısmının bu tarihlerde 77 öğrencisi ve 33 fasıl heyeti üyesi bulunmaktaydı. Toplam 111 kişiye hizmet veren bu kurumun öğretim kadrosu ise şöyleydi:[89]

Ser-muallim	İsmail Hakkı Bey
Ser-sâzende	Abdülkadir Bey
Keman muallimi	Kirkor Efendi
Nay (Ney) muallimi	Hilmi Dede Efendi
Tanbur muallimesi	Fâize Hanım
Ser-hânende	Zahide Hanım
Ser-sâzende	Muazzez Hanım
Usul muallimesi	Zehrâ Hanım
Ud muallimesi	Hayriye Hanım
Kemençe muallimesi	Sâmiye Hanım
Ud muallimesi	Faika Hanım
Keman muallim muavinesi	İrfan Hanım

Encümen-i Musikî, Dârülelhân'ın devlet bütçesine yük olmadan varlığını sürdürebilmesi ve kendini geliştirebilmesi için bazı çareler düşünmüştü. Aralık 1920 tarihinde Şurâ-yı Devlet'e gönderilen nizamname layihasına ek olarak, 24 Kasım 1921 tarihinde, dört maddelik bazı değişiklik ve

[88] BOA, MF.ALY, 160/22, 8 Eylül 1921 (5 Muharrem 1340).
[89] Listede gösterilen kadro 20 Ocak 1921 tarihine aittir (BOA, MF.ALY, 173/26).

eklemeler önerilmiştir. Değiştirilmesi ve eklenmesi ön görülen maddeler şunlardı:[90]

13. madde: Her sene-i hâliye ibtidâsında şâkirdândan üç Osmanlı altını ücret-i tahsiliye alınacaktır (Mevcut talimat'ta ücret-i tahsiliye bedeli yarım altındı).

32. madde: Fasl-ı musikî heyetlerinin vereceği konser hasılatının yarısı Dârülelhân için ayrıldıktan sonra kalan meblağın yarısı konser veren fasıl heyetine dağıtılacak, diğer yarısı ise hazineye bırakılacaktı. Bu paylaşımda konsere katılan fasl-ı musikî muallimleri iki, diğer üyeler birer hisse alacaktı. Konser hasılatının Dârülelhân için ayrılan kısmı, Musikî Encümeninin tensibi ve Maarif Nezareti'nin tasvibiyle Dârülelhân'ın bütçesinde yeri olmayan, acil ihtiyaçları için ve musikî eserlerinin toplanması, telifi ve basımı için kullanılmak üzere kurum tarafından biriktirilecektir. (Mevcut talimat'ta Dârülelhân için ayrılan pay toplam hasılatın dörtte biriydi. Bu pay, kurumun müze ve kütüphanesine harcanmak üzere ayrılıyordu).

Ek madde 1: Maarif Nezaretinden bütün okullara tayin olunacak musikî öğretmenleri, öncelikle Encümen-i Musikî tarafından okullarının derecesine göre usul, solfej ve musikî nazariyatından sınava tâbi tutularak kendilerine verilecek ehliyetname (yeterlilik belgesi) ile tayin edilecektir Yapılacak bu sınavda başarılı olamayan öğretmen adayları ise isterlerse bir yıl boyunca her ders için 30 kuruştan 50 kuruşa kadar ücret-i tedrisiye karşılığında Dârülelhân'da öğrenim görebilecektir. Dârülelhân'daki eğitimine devam ettiği süre zarfında öğretmenlik yapmakta olanlar görevlerine devam edecek ancak yılsonunda yapılacak sınavda yeterlilik belgesini alamazsa yerine bu belgeye sahip bir öğretmen tayin edilecektir.

Ek madde 2: Yedi sene ikmâl-i tahsil edip icazetname (diploma) ile Dârülelhân'dan mezun olanlar (kız-erkek), Dârülelhân'ın daimi âzâsı (societaire) imtiyazına ve verilecek konsere katılma hakkına sahip olacaktır. Nizamname-i mahsusu tarifine uygun olarak bunlar arasında yükselip kıdem alanlar sanayi madalyasını almaya hak kazanacaktır. Bu layihanın kabul edilip edilmediği hakkında herhangi bir belgeye rastlamasak da Dârülelhân'ın devlete yük olmadan ayakta kalabilmek, kendini geliştirmek ve musikî eğitiminde bir otorite olmak yolunda çaba göstermesi kayda değer bir gelişmedir.

[90] BOA, MF.ALY, 173/26.

1921 yılında idarî ve öğretim kadrosunda bazı değişiklikler meydana gelmişti. O yıl müdire Hatice Hanım'ın[91] vefatı üzerine, yerine bu konuda yetişmiş olduğuna inanılan kızı Sabiha Hanım tayin edilmişti.[92] Sabiha Hanım beraberinde yenilik getirmeyi düşünmüş, eğitimini verdikleri enstrümanlara piyanoyu da eklemişti. Hatta piyano öğretmenliğine Suphi Paşa'nın kızı Hamiyet Hanım fahrî olarak tayin edilmiş, bunun için Maarif Nezareti'nden geçici olarak bir piyano tedarik edilmesi istenmişti.[93] Aynı yıl Halep'e giden ve izin süresi bittiği halde dönmeyen kanun muallimesi Fahriye Hanım istifa etmiş sayılarak bu görevi fahrî olarak ser-sâzende Muazzez Hanım üstlenmişti. Fahriye Hanım'ın maaşı ise, bir süredir fahrî olarak santur muallimeliği yapan Nevsâl Hanım'a tahsis edilmişti. 1922 yılının Ocak ayında ise nay (ney) muallimi Hilmi Dede Efendi'nin vefatı üzerine bu göreve eski muallimlerden Ali Rıza Efendi tayin edilmişti.[94] Aynı yılın Temmuz ayında da kemençe muallimesi Sâime Hanım istifa etmişti.[95]

Dârülelhân'da Yeniden Yapılanma

1923 yılına gelindiğinde Encümen-i Musikî kaldırıldı. Dârülelhân, Türk ve Batı musikîsi bölümlerinin birleştirilerek hazırlanan bir yönetmelikle yeniden yapılandırılmaya çalışılmış, İstanbul Valisi Haydar (Yuluğ) Bey'in gayretleriyle 14 Eylül 1923 tarihinde yeniden açılmıştı.[96] Okulun idaresine bu kez Musa Süreyya Bey getirilmiş, açılış töreni İstiklâl Marşı ile başlayarak Müdür Musa Süreyya Bey'in konuşmasıyla devam etmişti. Müdür Bey yeni bir güçle başlayan maarif hareketlerinde musikîye de yer verildiğinden ve yeniden açılan Dârülelhân'ın memleketin musikî hayatını

[91] Teşrifât-ı Umûmiye eski nazırlarından İbrahim Paşa'nın eşidir.

[92] BOA, MF.ALY, 158/65, 11 Temmuz 1921 (5 Zilkade 1339); 159/1; 159/7.

[93] BOA, MF.ALY, 159/19, 19 Temmuz 1921 (13 Zilkade 1339).

[94] BOA, MF.ALY, 165/62, 6 Şubat 1922 (8 Cemaziyelahir 1340).

[95] BOA, MF.ALY, 169/42, 29 Temmuz 1922 (4 Zilkade 1340).

[96] Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi* –Derleme, I, 86'da okulun açılış tarihini 14 Eylül 1924 olarak vermiştir. Oysaki Şubat 1924 tarihinde okulun açılışı haber olarak "Resm-i küşâd merasimi ilim ve sanata müştâk güzîde ve münevver zevâtın huzuryla Eylül'ün ondördüncü Cuma günü icra edilmiştir" şeklinde *Dârülelhân Mecmuası*'nda yer almıştır (nr. 1, 1 Şubat 1340/1924, s. 45). Buna göre okulun Eylül 1924 yılında açılması imkânsızdır.

en iyi şekilde geliştirmek için önemli bir merkez olacağından bahsetmişti. Ardından Vali Haydar Bey yaptığı konuşmada Dârülelhân'dan musikîmizin ilerlemesi için çok şey beklendiğini ifade etmişti. Açılış töreni, Türk ve Batı musikîlerine ait en özel parçaların çalındığı konserle son bulmuştu.[97]

Yeni Dârülelhân'ın öğretim kadrosu şöyleydi:

Alafranga Şubesi		*Şark Musikîsi Şubesi*	
Keman (orkestra şefi)	Zeki Bey	Keman	Nuri Bey
Keman	Ekrem Bey	Keman	Kevser Hanım
Piyano	Hege Efendi	Keman	Mustafa Bey
Piyano	Sadri Bey	Ud	Sedat Bey
Piyano	Nezihe Hanım	Ud	Hayriye Hanım
Piyano (birlikte çalma)	Radelya Efendi	Ud	Faika Hanım
Viyolonsel	Muhiddin Sadık Bey	Ud	Zehra Hanım
Flüt	Kadri Bey	Kanun	Muazzez Hanım
Orkestra'da çalanlar	Veli Bey	Santur	Ziya Bey
Orkestra'da çalanlar	Adil Bey	Tanbur	Refik Bey
Teganni (Şarkı söyleme)	Madam Osman Şerafeddin Bey[98]		Faize Hanım
Tarih-i Musikî ve Kompozisyon	Musa Süreyya Bey	Nay	Emin Efendi
Koro Kompozisyon	Manas Efendi	Kemençe	Ruşen Bey
		Şark Musikîsi Nazariyat ve Tarihi	Rauf Yekta Bey
		İlâhiyat ve Usûliyyât-ı Musikîyye[99]	Zekâi Dedezâde Hafız Ahmed Efendi
		Nazariyat ve Fasl-ı Umumî	İsmail Hakkı Bey
		Teganni	Ziya Bey
		Teganni	Zahide Hanım

[97] *Dârülelhân Mecmuası*, nr. 1, 1 Şubat 1340/1924, s. 45.

[98] Gönül Paçacı, Osmanlıca'dan transkript ederken Madam Osman Şerafeddin Bey'i, Madam Asuman ve Şerafeddin Bey olarak çevirmiştir (*a.g.m.*, s. 51). Oysaki Osmanlı toplumunda hanımlar bekâr ise babalarının, evli ise eşlerinin soyadları ile anılırdı. Burada teganni muallimi gayrimüslim bir hanım olup, eşinin adıyla anılmaktadır.

[99] *Dârülelhân Mecmuası*'nda bu dersin adı Usulât-ı Musikiyye (اصولات موسيقيه) olarak pek kullanılmayan bir biçimde yazılmıştır. Yaygın kullanımı Usûliyyât-ı Musikiyye olup, musiki metot bilgisi anlamındadır.

Böylesine güçlü bir kadro ile eğitim hayatına başlayan Dârülelhân'ın amacı, daha önce de olduğu gibi, asırlarca ihmal edilmiş ve kayıt altına alınmamış olan musikî eserlerini yok olmaktan kurtarmak ve yeni nesiller için de ulvî ve hayatî hisleri, heyecanı ortaya çıkaracak eserleri hazırlamaktı. Bu amaç doğrultusunda Dârülelhân bütün Anadolu halkının ruhunu ifade eden şarkıları toplayıp, incelemeye karar vermişti. Nitekim müdür Musa Süreyya Bey Anadolu türkülerinin toplanması konusunda kararlıydı. Daha 1918 yılında bu düşüncelerini açıkça ifade etmişti:[100]

> *"Evvelemirde bir kere rûh u millîyi hakikaten ihtiva eden o türküleri cem etmeli ki, sonraları onlardan ve onların ruhundan âsâr icâd edilebilsin. Bu hususta muvaffakiyet bestekârın kudret-i ilmine derece-i vukuf ve istidâdına bağlıdır. Ancak, bu suretle millî ruh yaşar ve garp esas ve fenniyâtını da tatbik imkânı husûl bulur. Bu tarz-ı mesai, Avrupalılarca da icra edilmiştir…"*

Dârülelhân hiç vakit kaybetmeden çalışmalara başlamış, konserler vermişti. Dârülelhân'da verilen konserlerden bazıları şunlardır:[101] İstanbul'un işgalden kurtuluşu ve Türk Ordusu'nun İstanbul'a gelişinin üzerine, Mebuslar heyeti ve Ordu Kumandanı Şükrü Nail Paşa şerefine verilmişti. Dârülelhân'ın daveti üzerine Dârülelhân'ı ziyaret eden Kâzım Karabekir'in şerefine verilmişti. Kâzım Karabekir, konseri dinlemiş ve öğretim üyeleriyle birlikte çay içerek, musikînin durumu ve geleceği hakkında sohbet etmişti.[102] Türk Ordusunun Kurtuluşu Bayramı'na katılmak üzere Fethi

---

[100] Musa Süreyya, "Asker Türküsü", *Yeni Mecmua (Çanakkale, 5-18 Mart 1915/331) Yeni Mecmua Fevkalâde Nüshası)*, 1918, 80'den aktaran: Süleyman Şenel, "Darü'l Elhan Heyeti Tarafından 'Fonoğraf'la Derlenen İlk Türkü", *Türk Folkloru Belleten 1987,* İstanbul 1988, s. 122.

[101] *Dârülelhân Mecmuası*, nr. 1, 1 Şubat 1340/1924, s. 45-46.

[102] Darülfünunda gençlere dine sımsıkı sarılmaları konusunda nasihatler veren Kâzım Karabekir'in Dârülelhân'da kadın ve erkeklerden oluşan bir heyet tarafından icra edilen konseri dinlemesi, orada da dinden bahsetmesi basında eleştirilmişti. Özellikle Hamdullah Suphi'nin Kâzım Karabekir Paşa'nın hem dinleyip, hem de böyle konuşma yapmasını tenakuz olarak nitelemesi üzerine tartışmalar alevlenmişti. Daha önce İstanbul'daki Türk Ocağı'nın açılışında Dârülelhân hanımlar heyetini konsere çağıran Hamdullah Suphi'nin, Kâzım Karabekir Paşa'nın Dârülelhân'da konser dinlemesini eleştirmesi üzerine, *Vatan* gazetesi "*Acaba Hamdullah Subhi Bey Türk hanımlarının musikisini dinlemeyi dinsizlik mi addediyor da böyle bir harekette bulunan bir zâtın salâbet-i diniyyeden bahsetmesinde tenakuz görüyor?*" şeklinde tenkit etmişti. Sonuçta Sebilürreşad, Kâzım Karabekir'in oraya davet üzerine gittiğini, konseri dinlemek zo-

Bey Başkanlığında İstanbul'a gelen Mebuslar şerefine verilmişti. Dârülelhân ayrıca umuma açık konserler de düzenlemişti. Her on beş günde bir de öğrencilerin gelişimlerini ortaya koymak amacıyla Dârülelhân öğrencileri tarafından konserler verilmişti.

Dârülelhân'ın özellikle Galatasaray Lisesi'nde düzenlediği ilk konseri büyük ilgi görmüş, şehrin kibar ve görgülü ailelerinin yanı sıra Halide Edip, Adnan Bey, Kâzım Karabekir, Refet, Ali Fuad, Kemaleddin Sâmi Paşalar da konserde bulunmuştu. Konsere olan ilgi, basında da yer bulmuş, genellikle takdirle karşılanmıştı.[103]

İleri gazetesinde;

> "*Yeni bir inkişâfa zuhûr olan "Dârülelhân'ın" müsameresi pek parlak olmuş, büyük ve güzide kalabalığın takdirini celb etmiştir. …Fıtraten musikîşinas olan genç ve güzide sanatkâr Musa Süreyya Bey idaresindeki bu heyet-i musikîyye az zamanda hayli ilerlemiş, bazı münasebetlerle verdiği birkaç müsamerede, kendisine müsaid bir zemin-i inkişâf hazırlayabilecek kadar takdir ve tebcil elde etmiştir.*"

denilerek konserde yaşananlar ayrıntılı olarak anlatılmıştı.

Tanin'de özellikle hanımların başarısı dile getirilmişti:

> "*Hıncahınç dolmuş olan bu salonda sanata, musikîye cidden meclûb ve hâhiş-ker müstesnâ bir halkın huzurunda verilen bu müsâmere birçok cihetten mühim ve kıymetdar bir hadise idi. Bu sıcak ve samimi hava içinde asil ve zarif Türk Hanımlarından ibaret muhtelif musikî grupları sâmiîne Türk kabiliyet ve zekâsının en beliğ bir tecellîsini izhâr etti. …. Kıymetdâr üstadların tekayyüd ve ihtimamıyla yetişen Dârülelhân Hanımları garbın enâfis âsârını en yüksek bir kudret ve kabiliyetle temsil ettiklerini isbât ettiler.*"

Vakit ise Dârülelhân tarafından verilen konseri şu satırlarla halka anlatmıştı:

> "*Sanatkârlar dün Galatasaray Lisesi'nin salonunda ilk büyük konserlerini verdiler. Kadın ve erkek talebâttan müteşekkil orkestradan*

---

runda kalmış ve beğenmeyip nasihatte bulunmuş olabileceğini yazarak Kâzım Karabekir Paşa'yı savunmuştu ("Müslüman Kadınlarla Erkeklerin Müşterek Konserleri Hakkında", *Sebilürreşâd*, XXIII/578, 6 Aralık 1923/6 Kânunievvel 1339, s. 95-96).

[103] "Dârülelhân Şuunu", *Dârülelhân Mecmuası*, nr. 2, Nisan 1340, s. 93-96.

sonra piyano ve bunu müteakip altmış hanımdan mürekkeb teganni heyeti faaliyete geçti, bunlar hep fevkalâde şeylerdi. Şark musikîsi şubesinin muvaffakiyeti daha az değildir; üstad Ziya Bey'in idare ettiği ellibeş hanımdan mürekkeb fasıl da pek güzel muvaffak oldu."

Vatan gazetesi, "*Dârülelhân dün temin ettiği muvaffakiyetle kıymetli bir müessese olduğunu bir daha te'yid etmiştir. Talebe ve talebâtın hepsi de takdire şâyândır.*" diyerek bu konseri düzenleyen Dârülelhân müdüriyetini de ayrıca tebrik etmişti.

Vakit ve *Tasvir-i Efkâr* gazetelerinde de konserle ilgili olumlu yazılar yazılmıştı. Ancak kadınların erkeklerle beraber konser vermelerini dinsizlik olarak kabul edip, eleştirenler de olmuştu. Bunların başında *Sebilürreşad* gelmekteydi:[104]

"*Ma'lum olduğu vechile önceleri Dârülelhân iki kısımdı: Hanımlar ayrı, erkekler ayrı musikî tahsil eder; konserlerde de birlikte bulunmazlardı. Ecnebî işgali zamanında, Anadolu mücadele-i milliye ile meşgul iken, bunlar birleşmişler, umumî mahallerde birlikte konser verecek kadar işi ileri götürmüşler! Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın Nâzırı Ali Kemal İnas Darülfünunu'nu kaldırarak Müslüman kızlarını erkeklerle aynı dershanede oturmaya mecbur ettiği zaman "bunda ne mahzur var? Yan yana oturup da çalgı çalmıyorlar ki, ders okuyorlar" diyordu. Lakin biraz zaman geçtikten sonra maksadın ne olduğu anlaşıldı. Herkes biliyor ki bu hareket bugün başlamış değildi. Bu işin esasları tâ İttihad ve Terakki devrinde kurulmuştu. İttihadçısı gitti İtilâfçısı geldi. Fakat bu noktada prensibler asla değişmedi. Bilakis 'Hürriyet ve İtilâf ' bu hususda İttihadçılardan daha ileri gitti. İnas Darülfünununu bile kaldırdı. Sonra bu hareket ecnebi işgali zamanında büsbütün inkişâf etti. İşte bu inkişâf neticesi olarak Müslüman kadınları bugün sokaklarda görülen şekillere girdi, tiyatrolara, sinemalara erkeklerle beraber gitmeye, konserlerde birlikte hanendelik, sâzendelik etmeye başladılar. …Şimdi Şehzâde Cami'-i Şerifi karşısındaki muazzam bir binada kadın erkek birlikte konserler veriliyor. Ankara'dan gelen mebuslara evvelâ burası ziyaret ettiriliyor, kadınlarla erkeklerin müşterek konserleri dinletiliyor… Devletin dini eğer din-i İslâm ise- ki Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu din-i İslâm olduğunu*

[104] "Müslüman Kadınlarla Erkeklerin Müşterek Konserleri Hakkında", *Sebilürreşâd*, XXIII/578, 6 Aralık 1923 (6 Kânunievvel 1339), s. 95-96.

söylüyor- o halde o devletin her hangi bir valisi Müslüman kadınlarıyla erkekleri bir arada çalgı çaldıramamak, gelen mebusları oraya götürememek, onlar da gidememek icab eder. Kanunu yapanlar ve icrâ ile mükellef olanlar herkesden ziyade kanunun kudsiyetini muhafazaya mecburdurlar."

Dârülelhân'dan Konservatuvara

Dârülelhân, başlangıçtan beri yapmak istediği Türk musikîsinin önemli eserlerini derleme ve notaya alma konusundaki çalışmalarına ağırlık vermişti. 1924 yılından itibaren *Dârülelhân Mecmuası* adında bir dergi yayınlamıştı. Ayrıca hem folklorik ve etnografik malzemeler sağlamak hem de Batı müziği eğitimi alan genç bestecilere milli tema ve motifler sunmak amacıyla halk müziği ile ilgili çalışmalar da başlatmıştı. Vilayet maarif müdürleri aracılığıyla Anadolu'daki musikî öğretmenlerine veya bu konu ile alakalı kişilere fişler dağıtılarak, yöre türkülerinin notalarının Dârülelhân'a gönderilmesi istenmişti. Bu girişimler sonucunda dağıtılan 3.000 adet fişin karşılığında 100 civarında türkü notası toplanabilmişti. Bu notalar incelenerek ilk etapta 47'si yayınlanmıştı. Ancak notaları bu şekilde toplamanın bazı zorlukları ve sakıncaları da ortaya çıkmıştı. Çünkü bunlar incelendiğinde, notanın yaygın olarak bilinmediği, hatalı yazıldığı, usulsüz havaların sanat olarak kabul edilmediği ve içinde tekrarlar olduğu görülmüştü. Bu durumda, türküleri bizzat yerinde dinlenmek ve derlemek üzere bir heyet oluşturulmuştu.[105] Dârülelhân'ın Türk Musikîsi Nazariyat ve Tarih Muallimi Rauf Yekta Bey, Batı musikîsi şubesi keman muallimi Ekrem Besim ve Dürrü Turan Beylerden oluşan bu heyet Anadolu'ya hareket ederek türkü derleme çalışmalarına başlamıştı. Bu gezide ilk defa fonoğraf[106] kullanıl-

[105] Rauf Yekta, *Dârülelhân Külliyatı Anadolu Halk Şarkıları Mukaddimesi*, 1 Mart 1926'dan aktaran: Merih Erol, "Darü'l-Elhan Külliyatı Anadolu Halk Şarkıları Mukkadime, Rauf Yekta Bey", *Musikişinas*, Boğaziçi Üniversitesi Türk Müziği Kulübü Yayını, Sayı 6, Bahar 2003, s. 93-99; Gönül Paçacı, "Cumhuriyet'in Sesli Serüveni", *Cumhuriyet'in Sesleri*, İstanbul 1999, s. 17.

[106] Gramofonla hemen hemen aynı işlevi yapan bir ses kayıt cihazdır. Eski Yunanca fone, "ses" ve grammein, "yazmak" kelimelerinden kaynaklanıyor. Bu makine ile ses ve müzik kaydı veya dinleme olanakları bulunmaktadır. Ilk patenti , 29 Eylül 1887 Alman yaratıcı Emil Berliner tarafından alındı. Gramofon bir yuvarlak ince taş plak ile, fonograf ise bir silindir ile çalışırdı. Ilk fonograf yaratıcılardan biri ünlü Thomas Alva Edison'dur. Fonoğraf daha sonra geliştirilerek Gramofon adını almıştır.

mıştı.[107] Bu heyetin yaptığı inceleme gezilerinde notaya alınan eserlerin bir kısmı *Anadolu Halk Şarkıları* adı altında yedi fasikül halinde yayımlanmıştı (1926-1928) Bu notalar ve şarkılar daha sonra da yayımlanmaya devam etmişti.[108]

Maarif Vekâletinin Talim ve Terbiye Dairesi Sanayi-i Nefîse Encümeninin 9 Aralık 1926 tarihli kararı ile Dârülelhân'ın yönetmeliği ve öğretim programı değiştirilmişti. İstanbul Vilayetinin himayesinde olan Dârülelhân, İstanbul Belediyesine bağlanarak "İstanbul Belediye Konservatuvarı" adını almış ve böylece devlet eğitimi ile ilgisi kesilmişti. Bu değişiklik çerçevesinde "Şark (Türk) Musikîsi Bölümü" kapatılmış ve Türk musikîsine büyük bir darbe vurulmuştu. Sadece eğitim ve öğretim amaçlı olmamak şartıyla ders olmayan günlerde Türk müziği enstrümanlarının çalınmasına, orijinal eserleri tespit etmek ve bunu yaparken dinî eserleri de takdim etmek üzere "Türk Musikîsi Eserleri Tasnif Heyeti"nin kurulmasına izin verilmişti.[109] Türk musikîsinin tespit ve aktarımı konusunda yaptığı yayınlarla büyük bir öneme sahip olan bu heyet, Rauf Yekta Bey'in başkanlığında Zekâidedezâde Hâfız Ahmed Efendi ve Muallim İsmail Hakkı Bey'lerden oluşturulmuştu. İsmail Hakkı Bey'in vefatı üzerine yerine Ali Rıfat Bey getirilmişti.[110]

---

[107] Şenel, *a.g.m.*, s. 121-126.

[108] Özcan, *a.g.m.*, s. 520.

[109] Seda Bayındır Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları,* Ankara 2010, s. 333; Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi*, Ankara 2000, s. 77; Özcan "Dârülelhân", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, VIII/520; Paçacı, "Kuruluşunun 77. Yılında Dar'ül-elhân ve Türk Musikisi'nin Gelişimi I", s. 54. Türk musikisinin yasaklanmasından önce ve sonra, Türk musikisinin ne olduğu ve ne olması gerektiği konusunda pek çok tartışmalar yapılmıştı. Bu tartışmalar ve musiki devrimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ergin, *a.g.e.*, V, 1822-1850; Uluskan, *a.g.e.*, s. 293-379; Bülent Aksoy, *Geçmişin Musikî Mirasına Bakışlar*, İstanbul 2008, s. 171-181.

[110] Yalçın Tura, "Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Musikisi", *Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye Ansiklopedisi,* VI, 1512; Gönül Paçacı, "Kuruluşunun 77. Yılında Dar'ül-elhân ve Türk Musikisi'nin Gelişimi II", *Tarih ve Toplum*, Sayı 122, Şubat 1994, s. 17.

Sonuç

Cumhuriyet Dönemi'nin Osmanlı'dan devraldığı güçlü bir musikî kurumu olan Dârülelhân'ın, kurulduğu tarihten Cumhuriyet Dönemi'ne kadar ülkenin pek sıkıntılı olduğu bir dönemde ayakta kalabilmesi ve amaçlarını yerine getirmeye çalışması bakımından önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Özellikle ülkenin millî mücadelesindeki başarısından sonra 1923 yılında girişilen yeniden yapılanma ile birlikte Dârülelhân önemli çalışmalar yapmıştır. Tüm hızıyla çalışmalara başlanmış, konserler verilmiş, *Dârülelhân Mecmuası* adlı bir derginin yayımına başlanmıştır (1924). Bu yıllar kurum için en verimli yıllar olmuştur. Nitekim bu dönemde başlatılan halk müziği ile ilgili derleme gezileri de kurumun önemli faaliyetleri olarak değerlendirilebilir.

Yeni Dârülelhân'la Türk ve Batı musikîleri ikinci kez aynı akademik çatı altında bir araya gelmiştir. Ancak 1926 yılında Dârülelhân'ın yönetmeliğinin ve programının yeniden düzenlenerek kurumun farklı bir şekilde yapılandırılması, Türk müziği kısmının kapatılmasına sebep olmuştur. Böylece kurumun adı İstanbul Belediye Konservatuvarına dönüştürülmüştür. Şayet iki musikî türünü içinde barındıran bu kuruluş yaşatılabilseydi, hem Batı hem de Türk musikîsinin gelişimine imkân verilmiş olacaktı. Artık adı Dârülelhân değil konservatuvardı ve sadece Batı musikîsi eğitimi veren bir kurum haline getirilmişti. Ancak bünyesinde Türk Musikîsi Tasnif ve Tespit Heyetinin oluşturulması bu heyetin önemli çalışmalara imza atması bakımından önemli bir adım olmuştur. Dönemin yetkin ve uzman musikî üstadları tarafından yapılan bu çalışmalar neticesinde Türk musikîsinin yazılı dönemine geçilmiştir. Bu heyet, bir kısmı Osmanlıca olan ve *Dârülelhân Külliyatı* olarak bilinen 180 adet yaprak nota, *Mevlevî Ayinleri*, *Bektaşî Nefesleri*, *Mevlid Tevşihleri*, *İlahiler*, *Zekâi Dede Külliyatı* gibi eserler yayımlamıştır.[111] Ayrıca bu eserler, İcra Heyeti tarafından çeşitli konserlerle halka duyurulmuş, plak yoluyla da yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır.[112] Dolayısıyla Dârülelhân'ın yayınlamış olduğu bu notaların, kitapların ve araştırmaların Türk musikîsinde büyük önemi vardır.

---

[111] Paçacı, *a.g.m.*, s. 18.
[112] Özcan, *a.g.m.*, s. 520.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında konservatuvar, çekirdeğini oluşturan Dârülelhân ile sürekli kıyaslanmıştır. Bu değerlendirmelerde Dârülelhân hakkında olumsuz, konservatuvar için ise olumlu eleştiriler yapılmıştır:[113]

> "*Evvelki 'Dârülelhân' Meşrutiyet hükümeti devrinde yani bundan takriben 10 sene evvelki yakın mazimizin mahdûd bir düşünce ile sırf memleketin eski duvarları içinde asırlardan beri terennüm eden, Türk Musikîsinin alelâde bir mektebi halinde tesis edilmişti. Hatta o derece ki, büyük küçük, musikîye heves ve isti'dadı olan herkesin ve bilhassa çocukların ve gençlerin kendi evlerinde yahud musikî üstadları nezdinde hususî ders alacakları yerde bu müesseseye devamları maksadından ileri gidemiyordu. Bu hal böylece bir müddet devam etti. Netice veya semere olarak, bize mahsus ve her halde kendine mahsus usul ve kuyûd ile mahdûd, bir aile yâhud salon musikî dairesi içinde kalmakdan fazla bir eser-i terakki gösteremedi ve gösteremezdi….*
>
> *'Konservatuvar' bize garbın bir bahar muhiti ihtar eden muazzam dalgalı, bazen dil-perver sükûnlu, yeşil baharlı, karlı buzlu, buhranlı sevdalı, bin türlü manzaralı nâğme lisanını, aheng mefhumunu, tatlı yâhud acı beşerî tesirlerin bütün seslerini, tabii ve beşerî hadiselerin güzellik yâhud ıstırablarını anlatmak ister….*
>
> *Bu nokta-i nazardan 'konservatuvarımız' ve onun şu son iki konseri evvelce hiç yokken şimdi tamamıyla var olan büyük bir eser-i muvaffakiyyet tanınmağa şâyândır. Edebiyatta, sanatta yâhud maarifetdeki esaslı bir inkılâb ne ise mûsikîdeki de onlar kadar mühim bir tekâmül inkılâbıdır.*"

Bu türden değerlendirmelerin, dönemin şartları açısından bakıldığında, pek de şaşırtıcı olmadığı açıktır. Ancak belirtilmelidir ki Türkiye'deki konservatuvar eğitiminin temelleri 1917 yılında Dârülelhân'ın kuruluşu ile atılmıştır. 1927 yılında İstanbul Belediye Konservatuvarına çevrilen Dârülelhân bundan sonra farklı isim ve programla da olsa faaliyetlerini sürdürmüştür. 1986 yılında, 'belediyeye taşınması imkânsız maddi yük teşkil ettiği gerekçesiyle' Belediye Konservatuvarı, İstanbul Üniversitesi'ne devredilmiştir. Konservatuvar'ın akademik gelişimi ve hakları bakımından Üniversite çatısı altında faaliyetini sürdürmesi olumlu bir icraat olmuştur.[114]

---

[113] "Evvelki Dârülelhân, Şimdiki Konservatuvar", *İstanbul Şehremâneti Mecmuası*, Sene 4, Sayı 45, Mayıs 1928, s. 513-514). Bu makalenin yazıldığı yıllarda Türk musikîsi yasaktı ve müzikte bir inkılâp yapılmaya çalışılıyordu.

[114] Paçacı, *a.g.m.*, s. 23.

EKLER:

RESİM I: Dârülelhân Müdürü Rahmi Bey

RESİM II: Hacı Arif Bey

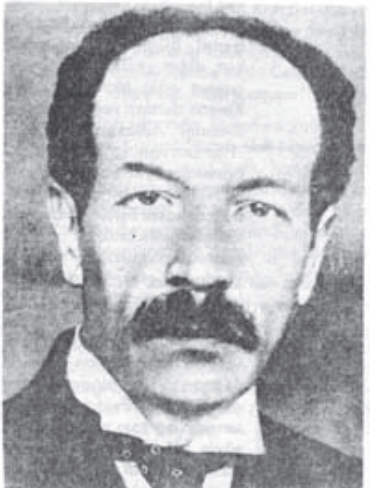

RESİM III: Tanburî Cemil Bey

RESİM IV: Dârülelhân Heyet-i İdare ve Talimiyyesi

Sağdan sırayla oturanlar: Faize Hanım, Hayriye Hanım, İsmail Hakkı Bey, Kevser Hanım, Müdür Süreyya Bey, Nezihe Hanım, Zeki Bey, Ziya Bey, Radelya Efendi. İkinci sırada ayakta duranlar: Selâhaddin Bey, Mustafa Bey, Ali Nuri Bey, Zehra Hanım, Ziya Bey, Faika Hanım, Ekrem Bey, Manas Efendi, Muhiddin Bey, Fazıl Bey. Üçüncü sırada ayakta duranlar: Ruşen Bey, Sedat Bey, Refik Bey, Sadri Bey, Veli Bey, Basri Bey, Adil Bey, Kadri Bey.

RESİM V: Dârülelhân Fasıl Heyeti

RESİM VI: 1926'da Dârülelhân koro dersi. Piyanoda Manas Efendi
(İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Arşivi)

Resim VII: 1926 yılında küçük bir orkestra
(Gönül Paçacı Arşivi)

Resim VIII: 1925'te Dârülelhân alafranga ve alaturka talebe ve muallimleri bir arada.
(İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Arşivi)

RESİM IX: 1926'da Dârülelhân'dan Türk musikî eğitiminin kaldırılması üzerine bir araya gelen dönemin ünlü musikî üstadları, Dârülelhân hoca ve öğrencileriyle birlikte.

Arka sırada soldan 2. Hafız Kemal Batanay, 3. Hafız Zeki Çağlarman, 4. Neyzen Tevfik. Zeki Çağlarman'ın önünden solda Hafız Sadettin Kaynak, yanında hanende Beykozlu Hadiye. Yukarıda 3. Sırada Zekâizâde Ahmed Irsoy, yanında Rauf Yekta, onun yanında Kâzım Uz. (Gönül Paçacı Arşivi'nden)

RESİM X: Şark Musikisine Ait Tarihî Eserleri Tedkik ve Tespit Heyeti.

1927 yılında toplantı halinde. Soldan sağa: Zekâizâde Ahmed (Irsoy) Efendi, Rauf Yekta Bey, Ali Rıfat Bey. (İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Arşivi'nden)

"The First Official Music School of the Ottoman Empire: Dârülelhân"

Abstract

The aim of this study is to consider the activities of Dârülelhân.This institution was opened for breeding, housing and training of music which is highly valued in Ottoman society. Within the process Dârülelhân transformed to a western formation named "Conservatory". Dârülelhân is important because of being the first official music school which was bound to Ministry of Education. Besides, forming the fundamental of İstanbul Conservatory increases its importance. Making of this study the historical importance of the institute played role.

In the beginning we discussed the education of music and its tranfer to the society. The roles of "Mehterhane", music section of "Enderun", "Muzika-i Hümâyun", "Mevlevihane" and music guilds are examined in this process. The necessities of the institute of Dârülelhân is explained. After all, establishment of "Musikî Encümeni" is more important than Dârülelhân. This commission prepared the sub-structure of Dârülelhân and made a regulation. According to the regulation duties of Musiki Encümeni and the rules dealing with Dârülelhân are determined. By using Ottoman Archive documents, the activities of Musiki Encümeni is explained. Finally, the establisment of Dârülelhân and its organization are examined. On account of the negative conditions of Armistice Period, a lot of problems occured. Especially, the matters of the parts of school named zükûr which was for men and inas which was for women discussed. As a matter of fact the part named zükûr was closed for these reasons. Thus, merely the part named inas protected its existance. Instruction staff of the institute, number of students, lesson programmes are examined. After the declaration of the Republic, Dârülelhân was put in order once again. A new organization planned. In this its activities determined until its conversion itnto "Conservatory". All the works of art recorded by the instutite and prepared a collection.

Keywords

Dârülbedayi, Dârülelhân, Musikî Encümeni, conservatory, Turkish Music, Western Music, music education.